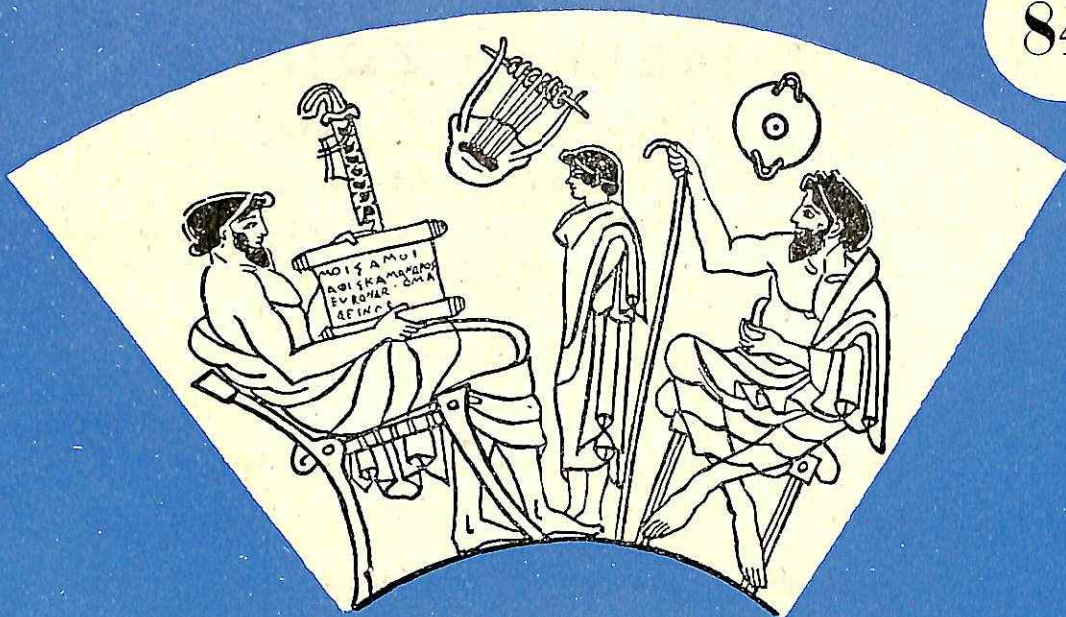




ΠΑΙΔΕΙΑ

ζωή

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1960

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Τὰ «τρομερά» παιδιά μας,	Ἡ Διεύθυνση
Ἀνδρέας Κάλβος	Θεόδωρος Ξύδης
Ἐπίκτητος, ὁ Ἱεραπολίτης Στωικός (III)	Δημ. Π. Μάνος
Διονύσου πλοῦς	Ἀντ. Φ. Κατσουράς
Ἐλεγχος καὶ Μελέτη	Εἰρήνη Παϊδούση
Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀτομικῆς καὶ Πυρηνικῆς Φυσικῆς στὰ Γυμνάσια... ..	Ἀνέστης Κάτοης
«Τί κάνεις;» «Ποῦ πᾶς;»	Ν. Ν. Δρακουλίδης
Τὰ προβλήματα τῶν νέων	Ἡ Διεύθυνση
Κατίνα Γ. Παπᾶ	Ἀθηνᾶ Γ. Καλογεροπούλου

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ, ΣΤΟΑ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

Τιμή τεύχους δρχ. 8

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Εκδίδεται την 2^η εβδομάδα κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Αναγνωστοπούλου 10. Τηλ. 610-796

*Αλληλογραφία και εμβάσματα:

Ε. Π. Παπανούτσον, Αναγνωστοπούλου 10 — Αθήνας

*Ετησία συνδρομή (αρχίζει την 1^η Ιανουαρίου):

Δια το έτος 1960 δραχ. 75

Εξωτερικού..... δραχ. 90

Τόμοι προηγούμενων ετών:

*Από το έτος 1947 έως το έτος 1953 στο Βιβλιοπωλείο Ζαχαροπούλου
Αρσάκη 6, Αθήναι.

*Από το έτος 1954 έως το έτος 1959 στον εκδότη
της «Παιδείας και Ζωής»

Αναγνωστοπούλου 10, Αθήναι.

Τιμή του παρόντος τεύχους

Απριλίου 1960 δραχ. 8

Διευθύνσεις σύμφωνα με το άρθρον 6 § 1 του Α.Ν. 1092/1938:
Διευθυντής και εκδ. της «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανούτσος, Κατοικία: Αναγνωστοπούλου 10
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ε. Ροῦμπος, Κατοικία: Σίνα 56

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαίο Περιοδικό Μελέτης — Έρευνας — Διαφωτισμού

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΕΤΟΣ Θ'

ΑΘΗΝΑΙ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1960

ΤΕΥΧΟΣ 84

ΤΑ «ΤΡΟΜΕΡΑ» ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ

Έγινε πιά κοινός τόπος νά μιλοῦμε γιά τὰ «τρομερά» παιδιά τῆς ἐποχῆς μας. Ἄλλοτε — λέμε — τὰ παιδιά ἦσαν σεμνά, ντροπαλά, προκομμένα, μέ καλούς τρόπους, μέ σεβασμό πρὸς τοὺς μεγάλους, μέ πίστη, μέ ἰδανικά. Σήμερα εἶναι ἀπειθαρχα, αὐθάδη, ὀκνηρά, χωρίς φραγμούς στὶς ἐπιθυμίες, χωρίς εὐλάβεια πρὸς τὶς καθιερωμένες ἀξίες, τύραννοι στὸ σπίτι, στὸ σχολεῖο ζιζάνια, ἥρωες ἀσχημιῶν στοὺς δρόμους. . . Καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη κρίση ἀποτελοῦν βιαστικὲς γενικεύσεις, μετατροπὴ μονωμένων περιπτώσεων σὲ καθολικὸ κανόνα, ἐπομένως ὀρθὲς δὲν εἶναι. Ἐμεῖς οἱ ἡλικιωμένοι συνηθίζομε νὰ λησμονοῦμε τὶς παιδικές μας θηριωδίες καὶ ἀγαποῦμε νὰ ἐξωραΐζομε τοὺς τρυφεροὺς χρόνους μας. Ὅλα τὰ μακρινὰ τὰ θεωροῦμε ἀγνὰ καὶ εἰδυλλιακά, καὶ καταδικάζομε δίχως ἔλεος καὶ χωρίς δικαιοσύνη τὸ «παρὸν» ποὺ δὲν μποροῦμε πιά νὰ τὸ παρακολουθήσομε. Τὰ παιδιά εἶναι πάντοτε παιδιά. Ἀγγέλοι δὲν ὑπῆρξαν ποτέ· καὶ δαίμονες δὲν ἔγιναν, οὔτε θά γίνουν. Ἀταξίες καὶ αὐθάδειες καὶ ἀγριότητες ἔκαναν πάντα, καὶ στὰ παραδεισιακά χρόνια τῆς δικῆς μας νεότητος, καὶ στοὺς τωρινούς κολασμένους καιρούς. Ἄλλες τόσες εἶχαν τότε, ἔχουν καὶ σήμερα, χάρες καὶ ἀρετές: αὐθορμησία, ζωτικότητα, εὐλικρίνεια, θάρρος. Ὅσο γιά τὴ «διαβολιά», αὐτὴ ἦταν καὶ θά εἶναι πάντα ιδιότητα καὶ ὁμορφιά τοῦ νεαροῦ ζώου. . . .

Κάτι ὥστόσο εἶναι σωστὸ μέσα στὴν ἀμηχανία, στὴν ἀνησυχία ποὺ ὑπάρχει σήμερα διάχυτη (ὄχι μόνο στὸν τόπο μας, ἀλλὰ σὲ ὅλες τὶς πολιτισμένες χώρες τοῦ κόσμου) γιά τὸ χαρακτῆρα τῶν παιδιῶν τοῦ καιροῦ μας, γιά τὸν τρόπο ποὺ αἰσθάνονται καὶ ἐκδηλώνονται, γιά τὰ μέτρα καὶ γιά τὰ ἥθη τους. Κάτι ἔχει ἀλλάξει πρὸς τὸ χειρότερο, σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο τῆς συλλογικῆς ζωῆς. Τὰ παιδιά μας σήμερα ἔγιναν δύσκολα. Ἡ ἀπόσταση, ἡ φυσικὴ καὶ ἀναπόφευκτη, ποὺ τὰ χωρίζει ἀπὸ μᾶς τοὺς μεγάλους, ἐπῆρε διαστάσεις, ἔγινε ρῆγμα. Δὲν μποροῦμε πιά νὰ τὰ πλησιάσομε, νὰ τὰ καταλάβομε, νὰ τὰ χειριστοῦμε. Δὲν θέλουν, δὲν μποροῦν νὰ προσαρμοστοῦν στὸ δικό μας κόσμον, νὰ συντονίσουν τὰ βήματά τους μέ τὸ ρυθμό μας. Ἐπειτα ἔχουν γίνει νευρικά, ἀνυπόμονα, δύστροπα. Καὶ μέ τὸ παραμικρὸ ἐξεγείρονται. Τὰ βάζουν μαζί μας, μέ τὶς συνήθειες, μέ τὶς ιδέες, μέ τοὺς θεσμούς μας. Καὶ εἶναι πάντοτε ἑτοιμα γιά πράξεις ἀποφασιστικές, ἀπροσδόκητες, ἀνεπανόρθω-

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΟΡΕΑ Κ. Κουλιδ

ΗΜΕΡΟΜ. 20-7-90

ΑΡΙΘ. 44431

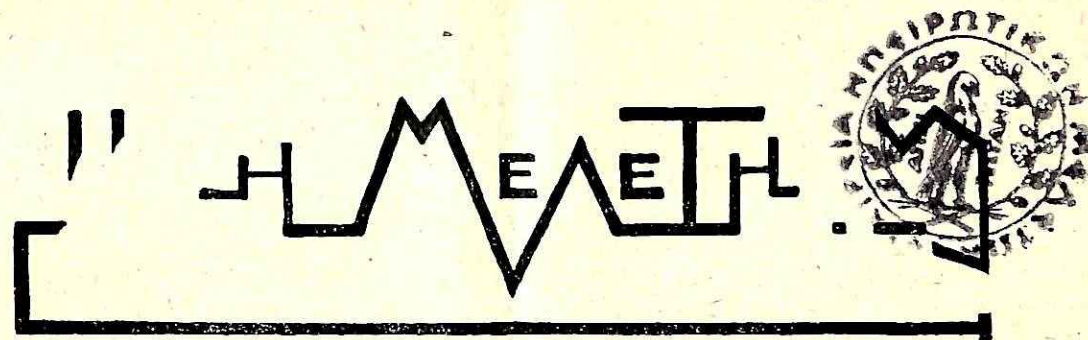
τες. — Ὑπάρχει λοιπὸν ἓνα πρόβλημα ἐδῶ, σοβαρό, ἐπεῖγον, ὀξύ. Πρὶν ἀποπειραθοῦμε νὰ τὸ λύσουμε, ἄς προσπαθήσουμε νὰ καταλάβουμε τὰ δεδομένα του.

Γιατί σήμερα ἔγιναν μεγαλύτερες, περιπλοκώτερες ἀπὸ ἄλλοτε οἱ «δυσκολίες προσαρμογῆς» τοῦ παιδιοῦ στὸν κόσμον, τὸν φυσικόν, τὸν κοινωνικόν, τὸν πνευματικόν, ποὺ τὸ περιστοιχίζει; Ἀπὸ τίς πολλὰς αἰτίες ποὺ ἐξηγοῦν τὸ φαινόμενο, θὰ ἐπισημάνουμε τρεῖς ποὺ τίς θεωροῦμε βαρύτερες, σπουδαιότερες. Ἡ πρώτη εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι σήμερα τὸ παιδί (χάρη στὸ αὐτοκίνητο, στὸ ἀεροπλάνο, στὸ ραδιόφωνο, στὴν τηλεόραση, στὸν κινηματογράφο, στὸ ἔντυπο, καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἐξελιγμένα μέσα τῆς ἐπικοινωνίας) ἔχει ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀπίθανες σὲ ἔκταση καὶ πλοῦτο ἐμπειρίες, ποὺ ὁ μικρὸς του ἀκόμη νοῦς, τὸ φτωχὸ τοῦ συναίσθημα, ἡ ἰσχνή του βούληση δὲν μπορεῖ νὰ τίς δαμάσει. Ὁ «κόσμος», ὅπως τοῦ προσφέρεται ἀπὸ πολὺ νωρὶς μὲ τόσην ἀφθονία, τὸ συνθλίβει. Πῶς τὸ βοηθοῦμε γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴν πλημμυρίδα; Ἄν τύχει καὶ ἀσχοληθοῦμε σοβαρὰ μαζί του (καὶ αὐτό, ὅπως θὰ εἰποῦμε ἀμέσως παρακάτω, δὲν γίνεται) τοῦ δίνουμε γιὰ ἐνίσχυση πνευματικῆς τροφῆς (παραμύθια, σύμβολα, ἰδέες, κανόνες συμπεριφορᾶς) προορισμένη νὰ χορτάσει νήπια μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ἔχει πρὶν ἀπὸ χρόνους πολλοὺς λήξει ὀριστικά. . . Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι νὰ μᾶς ἀποφεύγει καὶ νὰ μᾶς μυκτηρίζει.

Τῇ δευτέρῃ αἰτία θὰ τὴν βροῦμε στὴν ὑφ' ἑκείνης σημερινῆς οἰκογένειας, καὶ τὴν τρίτῃ στὸ κλίμα τοῦ σημερινοῦ σχολείου. Ἡ οἰκογένεια σήμερα ὀλοένα καὶ παύει νὰ εἶναι ἐστία ἀγωγῆς, γιατί χάνει (ἀκόμη καὶ σὲ χώρες ὅχι πολὺ «ἐξελιγμένες» οικονομικά) τοὺς στύλους της. Ἄλλοτε ἔλειπε ὁ πατέρας ἀπὸ τὸ σπίτι. Τώρα ἀρχίζει νὰ λείπει καὶ ἡ μητέρα: δουλεύει ὅλη τὴν ἡμέρα ἔξω, καὶ τὸ βράδυ θεωρεῖ φυσικὸ δικαίωμά της νὰ διασκεδάσει. Καὶ τὸ παιδί ζεῖ μόνον, ἀπελπιστικά μόνον, τότε ἀκριβῶς ποὺ χρειάζεται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ τὴν φροντίδα καὶ τὴν βοήθειά της. Παραδίνεται στοὺς ἄλλους «οἰκείους», ὅσο εἶναι πολὺ μικρό, καὶ ὕστερα στοὺς «συντρόφους τοῦ δρόμου». . . . Μήπως ὅμως τὴν ἀγωγή ποὺ τοῦ λείπει στὸ σπίτι, θὰ τὴν βρεῖ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο; Γιατί νὰ μὴν τὸ ποῦμε καθαρά; «Ἀγωγή» στὸ σημερινὸ σχολεῖο δὲν προσφέρεται πιά, ἀλλὰ μόνον (στὴν καλὴ περίπτωση) διδασκαλία, «γνώσεις», μάθηση ποὺ ἐπιπλῶνει ἴσως τὸ νοῦ, ἀλλὰ δὲν ζεσταίνει, δὲν εὐγενίζει τὴν καρδιά. Οὔτε καλλιεργεῖ στὸν νέο ἄνθρωπον ἔξεις ἀρετῆς. Δὲν τὸν ἀσκεῖ δηλαδὴ νὰ προσαρμοστεῖ στὴ ζωὴ σὰν ὄν πνευματικὸ — μὲ αὐτοσεβασμὸ καὶ συνείδηση εὐθύνης.

Ὅταν ἀφήνομε ἀβοήθητα τὰ παιδιά μας σ' ἓνα κόσμον ποὺ καλπάζει τόσο γρήγορα σὰν τὸν δικό μας σήμερα, πῶς θέλομε νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ ὠριμάσουν ὁμαλά;

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ



ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

(1792-1869)

Ἡ Ζάκυνθος σὲ μικρὴ χρονικὴ ἀπόσταση ἔδωσε τρεῖς σημαντικοὺς ποιητές: τὸν Οὔγο Φώσκοιο (1778-1827), ποὺ τὸν ἐπῆρε ὁ ἰταλικὸς Παρνασσός, καὶ τὸν Ἀνδρέα Κάλβο (1792-1869) καὶ τὸν Διονύσιο Σολωμὸ (1798-1857), ποὺ εἶναι οἱ δύο μεγαλύτεροι νεοέλληνες ποιητὲς τοῦ 19ου αἰ. Ἐφέτος τιμᾶμε τὸν Κάλβο μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς μετακομιδῆς τῶν ὁστῶν του ἀπὸ τὴν Ἀγγλία στὴ γενέθλια γῆ του.

Στὸ ἄρθρο μας αὐτὸ βιαστικά θὰ διατυπώσουμε σύντομες σκέψεις γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου καὶ γιὰ τὴ σημασία του μέσα στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Ἀπλὴ ἀνάγνωση τῶν εἰκοσι ὠδῶν τοῦ Κάλβου, ποὺ εἶναι ὅλο τὸ ποιητικὸ του ἔργο, πείθει γιὰ τὸν ὑποβλητικὸ τόνο τους, γιὰ τὴν ἀγνὴ λυρική οὐσία τους. Εἶναι ἡ ποίηση αὐτὴ στραμμένη πρὸς τὸ ὑποκείμενο καὶ πειθαρχημένη σὲ μιὰν ἐσωτερικὴ ἐνότητα. Στὶς ὠδὲς τοῦ Κάλβου καμμιὰ ἀγωνιώδης προσπάθεια δὲν φανερώνεται γιὰ τὴν ἔκφραση, ἀλλὰ ἀντίθετα πλήρη ἀνεση ἀποπνέουν οἱ στίχοι. Σύγχρονα ὅμως ὁ ὑποκειμενισμὸς καὶ ἡ ἔντονη συγκίνηση ἀναδίνονται ἀπὸ ὅλες τίς πεντάστιχες στrophes τῶν ποιημάτων του.

Ὡς ποιητὴς ὁ Κάλβος κατορθώνει αὐτὴ τὴν ἰσορροπία: εἶναι εὐαίσθητος καὶ μαζί νηφάλιος. Καὶ κάτι ἄλλο: ἰδεαλιστὴς ποιητὴς, ὄνειροπόλος, στηριγμένος ὡς τόσο στὸ παρόν. Δύο θαυμαστὰ ὁράματα ζυγιάζονται συνεχῶς μέσα στὴν ποιητικὴ του συνείδηση: τὸ ὄραμα τῆς ἠθικῆς καὶ τὸ ὄραμα τῆς ἐξιδανικευμένης πραγματικότητος. Στὸ ποίημά του «Ὁ Φιλόπατρις» — ὅπως καὶ στὶς ἄλλες ὠδὲς του — βλέπουμε διαρκῶς τὴ συνδυαστικὴ του ἱκανότητα: ὁ μῦθος καὶ ἡ φύση, ὁ θρύλος καὶ ἡ κατ' αἴσθησιν ἐποπτεία, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρόν, κι' ἀκόμα τὰ δάση τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ σημερινὰ δένδρα, ἡ Ἀρτεμις καὶ οἱ τωρινοὶ βοσκοί, οἱ ἴδιοι Ζέφυροι καὶ τὰ ἴδια κύματα, ὅλα μαζί συμπλέκονται καὶ ἀπαρτίζουν ἓνα εἶδος φυσικῆς σκηνογραφίας γιὰ τὸ ποίημα:

Τῆς Ζακύνθου τὰ δάση
καὶ τὰ βουνὰ σκιώδη
ἤκουον ποτὲ σημαίνοντα
τὰ θεῖα τῆς Ἀρτέμιδος
ἀργυρᾶ τόξα.

Καὶ σήμερον τὰ δένδρα
καὶ τὰς πηγὰς σεβάζονται
δροσερὰς οἱ ποιμένες·
αὐτοῦ πλανῶνται ἀκόμα
οἱ νηρηίδες.

Τὸ κῆμα Ἰόνιον πρῶτον
ἐφίλησε τὸ σῶμα·
πρῶτοι οἱ Ἰόνιοι Ζέφυροι
ἐχαΐδενσαν τὸ στήθος
τῆς Κυθερείας.

Κι' ὅταν τὸ ἐσπέριον ἄστρον
ὁ οὐρανὸς ἀνάπτῃ
καὶ πλέωσι γέμοντα ἔρωτος
καὶ φωνῶν μουσικῶν
θαλάσσια ξύλα·

φιλεῖ τὸ ἴδιον κῆμα,
οἱ αὐτοὶ χαΐδενουν Ζέφυροι
τὸ σῶμα καὶ τὸ στήθος
τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων,
ἄνθος παρθένων.

Μοσχοβολάει τὸ κλῖμα σου,
ὦ φιλότατη πατρίς μου,
καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
ἀπὸ τὴν μυρωδιᾶν
τῶν χρυσῶν κίτρων.

Κάποτε ὁ Κάλβος γίνεται ἀρχαῖκός στὴ σύνταξη. Ἀπὸ τάση μεγαληγορίας μετακινεῖ τὴ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων. Ἀρκοῦμαι σ' ἓνα παράδειγμα : Ὅτι ἀνάγκη τὸ ἀνθρώπινον στήθος ἔχει ἀναπαύσεως. Πολλὲς φορὲς συνηθίζει τὴν ἐπίταξη τοῦ ἐπιθέτου, ὅπως φρόνημα χαμερπές, νοσητέμα θεῖον. Κάποτε μεταχειρίζεται ἀσυναίρετους τύπους, πού μάλιστα εἶχαν συναιρεθῇ στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ, ὅπως π.χ. γηγενέων δρακόντων. Κάποτε φτάνει σὲ αὐθαίρετα ρηματικὰ κατασκευάσματα, ὅπως λ.χ. περνάουσι. Δὲ λείπουν ἀπὸ τὰ ποιήματά του καὶ ἀκυρολεξίες. Στὸν στίχο τοῦ ἀποσπάσματος πού παραθέσαμε μοσχοβολάει τὸ κλῖμα σου προφανῶς θέλει νὰ εἰπῇ μοσχοβολάει ὁ ἀέρας σου. Στὸ λεκτικὸ του συναντᾶμε συχνὰ τὴν ἐτυμολογικὴ διαφάνεια. Ἀλλὰ μὲ αὐτὴ τὴν ἀναρχικὴ γλῶσσα, μὲ τίς πολλὰς ἀσάφειές της, ἐκφράζει πολλὴ ποιητικὴ οὐσία καὶ ποιητικὸ ἦθος, λιτὴ εἰλικρίνεια καὶ λειτουργικὴ σεμνότητα, μὲ τὴν ὁποία ὑμνολογεῖται ὁ εὐγενέστερος ἐθνισμὸς στὶς ὥδές του.

Ἐντονὸν θαυμασμὸν ἀποτελέσμα εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Κάλβου, θαυμασμὸν πρὸς τὸν ἄγωνά του 1821. Οἱ Ὠδὲς του βλέπουν τὸ φῶς στὰ 1824-1826, ὅταν ὁ ἄγωνας γιὰ τὴν ἐθνικὴ παλιγγενεσία ἦταν στὴν ἐξαψή του. Μὲ τὴ λήξη τοῦ ἀγῶνα σταματάει καὶ ἡ κρούση τῆς λύρας τοῦ Κάλβου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔγραψε ἄλλο ποίημα ἕως τὰ 1869 πού πέθανε. Ὁλόκληρη τὴν ἔμπνευσή του τὴν ἀπορροφάει κυριολεκτικὰ τὸ Εἰκοσιένα. Ἡ ἐκλογή τῶν θεμάτων του εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ θάμβους τῆς ἐλευθερίας. Ἀναζητῶντες τοὺς τίτλους τῶν ποιημάτων του, τοὺς τόπους πού ὑμνεῖ, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα πού ἀναφέρει δοξαστικά. Παντοῦ ὁ ποιητὴς μένει ἐκθαμβός. Στὴν ὥδὴ « Εἰς Ψαρά » ὁ ποιητὴς τελειώνει ἔτσι :

Ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον
ἢ Ἐλευθερία δόλορθη
προσφέρει δύο στεφάνους·
ἓνα ἀπὸ γῆινα φύλλα,
κι ἄλλον ἀπ' ἄστρο.

Αὐτὸς εἶναι ὁλος ὁ Κάλβος : ἀπὸ « γῆινα φύλλα » καὶ ἀπὸ « ἄστρο ». Ἀπὸ τὴ φύση παίρνει τὰ εὐκρινῆ σχήματα καὶ ἀπὸ τὴν ἰδέα τὰ σύμβολα. Σ' ὅλα ὁμῶς κυριαρχεῖ ἡ λυρικὴ ψυχὴ του, πού ἐξουσιαστικὴ τὰ ἐπιστρατεύει. Δονεῖται ἀπὸ ὑψηλὸ πάθος μὲ μιὰν ὀρμητικότητά ἐσωτερικὴ. Ἡ ὕψὸς τῆς ποιήσεώς του εἶναι ἀριστοκρατικὴ — στὴν πνευματικὴ σημασίᾳ τῆς λέξεως.

Ὁ Κάλβος φιλοτεχνεῖ τίς ὥδές του κατὰ τὸ ἀρχαῖο πρότυπο, κι' ἐπομένως κάθε ὥδή του ἔχει τὴν κλασσικὴ ὑποδιαίρεση σὲ προοίμιο, σὲ θέμα καὶ σὲ ἐφύμνιο. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τείνει πρὸς τὸ πρότυπο τῆς ἀρχαιοπρεποῦς ὥδης, γι' αὐτὸ καὶ περιφρονεῖ τὴν ὁμοιοκαταληξία, πού εἶναι εὖρημα μεσαιωνικὸ, προτιμώντας τὸν σοβαρὸ καὶ ἀπλὸ ὅσο καὶ διαυγῆ ρυθμὸ τῶν ποιημάτων του.

Ἀπὸ τὰ πέντε εἶδη τῶν ἀρχαίων ὥδων προτιμᾷ τὴν ἐγκωμιαστικὴν. Ἐνα διαρκὲς ἐγκώμιο εἶναι ἡ ποίησή του, καὶ τὰ στροφικὰ αὐτὰ τραγούδια του δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ ἡθικὴ καὶ ἡρωικὴ δίψα. Οἱ ρυθμικοὶ τρόποι, τοὺς ὁποίους μελετᾷ ὁ Κάλβος, καταρτίζοντας τὴ μετρικὴ του, εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῆς στροφῆς του πρὸς τὴν ἀρχαία ὥδή, πού ἐκφράζει μύχια αἰσθήματα σὲ ὑπερβατικὸ τόνο. Δὲν εἶναι ἀναδρομικὴ ἀρχαιομανία τὸ φαινόμενο τοῦ Κάλβου, ἀλλ' ἄλλη μιὰ φορὰ διαπιστώνουμε μὲ τὴν περίπτωσή του ὅτι ἡ ὥδή ἀναπτύσσεται ἐκεῖ πού ὁ ποιητὴς ζητάει νὰ ἀνυψώσῃ τὸ φρόνημα τῶν συγχρόνων του, ὅπως συμβαίνει σὲ ἀνάλογες ἐποχές. Γιὰ τὸν Κάλβον ἦταν τέτοια ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως ἀκριβῶς μὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀναπτύχθηκε ἡ ἀρχαία λυρικὴ ποίηση. Περιττὸ νὰ τονίσω στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι οἱ τέτοιες συσχετίσεις ἐξηγοῦν συγγενῆ φαινόμενα ἐπιδράσεων, χωρὶς νὰ κάνουν ἄτοπες ταυτίσεις. Νὰ προσέξουμε ἀκόμα ὅτι τὸ τελευταῖο τμήμα κάθε ὥδης τοῦ Κάλβου ἔχει πάντα ἓνα καταστάλαγμα, ἓνα τέρμα, πού συμπυκνώνει ὅλες τίς ἐπιτεύξεις τοῦ ποιήματος. Ὁ ποιητὴς τελειώνει πάντα μὲ μιὰν ἐνθουσιαστικὴ κραυγὴ παιανικὴ, πού εἶναι μέσα στὸ νόημα τῆς ὥδης, καὶ γι' αὐτὸ τὸ ξεχείλισμα τοῦτο εἶναι ἀπροσποίητο καὶ φυσικὸ, ἀδιάφορο ἂν ὑπακούῃ σὲ νόμο τῆς τεχνικῆς τῶν ὥδων.

Οἱ παρομοιώσεις ἐξ ἄλλου τοῦ Κάλβου, μὲ τίς ἀπότομες μεταβάσεις τους, ἐξυπηρετοῦν καὶ τὰ δύο κέντρα τοῦ λυρισμοῦ : εἶναι ἐκφραστικὲς καὶ ζωγραφικές. Τὸ πρῶτο εἶναι δύναμη τῆς ἐσωτερικότητος καὶ τὸ δεύτερο κατάρκτηση τοῦ ἀνθρώπινου ματιοῦ. Εἶναι ἡ ποιητικὴ εἰκόνα στὸν Κάλβο καλλιτεχνικὴ. Καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἀφθονοῦν οἱ ἰδιαίτερες ἀποχρώσεις, δὲν ἔχουμε τὴν ἐντύπωση τοῦ περιττοῦ, τοῦ φόρτου. Ὑστερα, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ εἰκόνες στὸν Κάλβο εἶναι ἰδιότυπες, ξεχωριστές, μὲ τὰ προτερήματά τους καὶ μὲ τὰ ἐλαττώματά τους, ἂν θέλετε, πάντα ὁμῶς μὲ τὸν ἰδιαιτέρου χρωματισμὸ τους, αὐτὸ μᾶς πείθει γιὰ τὴν καταβολὴ τους, πὺς πηγάζουν δηλαδὴ ἀπὸ βαθύτερη καὶ διαρκέστερη πηγὴ. Γι' αὐτὸ ὑποβάλλουν μὲ καθαρότητα διαθέσεις, κι' ἄλλοτε παρουσιάζουν ταυτόσημὴ παράταξη ἢ καὶ ἀντιτίθενται, καὶ γίνονται ἔτσι ἀδρομερεῖς στὴν ἐντύπωσή μας καὶ ἀποτυπώνονται καθὼς διαβάζουμε τὰ ποιήματα τοῦ Κάλβου καὶ τίς ἀνακαλεῖ ἡ μνήμη μας ὅταν τίς θέλει. Θὰ ἀρκεστῶ σ' ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν ὥδὴ « Εἰς Δόξαν », ὅπου στὴ συνέχεια τριῶν στροφῶν ἔχουμε τρεῖς παρομοιώσεις :

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβάς ὁ λέων πληγῶναι,
σκοτῶναι, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλήθος Ἀράβων·

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερόν ὑπερῆφανον
τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῶα·

στή θέση τῶν λέξεων στήν περίοδο, στή σημασία τῶν φράσεων, στήν πληρότητα τοῦ λόγου.

Εἶναι βέβαιο πὼς καὶ σημεῖα κοπώσεως παρουσιάζει ἡ ποίηση τοῦ Κάλβου, ἰδίως ὅταν μεταπίπτῃ σὲ θεματογραφικὴ ἐξιστόρηση. Τότε τὸν ἐγκαταλείπει γιὰ λίγο ἡ αὐστηρὴ διατύπωση καὶ γίνεται ὁ στίχος του περιφραστικός. Ἀλλ' αὐτὸ γίνεται σὲ λιγοστὰ σημεῖα τῆς ποιήσεώς του. Εἶναι ἡ νόμιμη θὰ λέγαμε κάμψη τοῦ ποιητῆ, ποὺ δὲν συμβαίνει μόνο στὸν Κάλβο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους ποιητές, ἀκόμα καὶ στοὺς ἀξιολογώτερους. Ὁ Ε. Π. Παπανοῦτσος διαπιστώνει ὅτι στήν « τόσο ρωμαλέα καὶ μεγαλήγορη λύρα τοῦ Κάλβου . . . μόλις στραφῇ πρὸς τὴν παραίνεση ὁ στίχος στεγνώνει, χάνει τοὺς ποιητικοὺς χυμούς του » (« Παλαμῆς, Καβάφης, Σικελιανός », σελ. 217). Ἀραιὰ βέβαια ὁ Κάλβος δὲν μπορούσε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ ὕφους ποὺ ὑπακούει στὴ ρητορεία ἢ στὴ θεματογραφία, ὅμως καὶ πάλι ἤξερε νὰ βρῖσκη τελικὰ τὴ λεκτικὴ ὁμορφιά παράλληλη μὲ τὸ νόημα.

Ἡ φαντασία τοῦ Κάλβου εἶναι πάντοτε ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴ ρεαλιστικὴ ἀποτίμηση τῆς ζωῆς. Εἶναι ὅμως φαντασία ποιητῆ, ὁ ὁποῖος συνεχῶς ἐπιβεβαιώνει τὶς πεποιθήσεις του. Ὁ παλμὸς τῆς λύρας του εἶναι πάντα συγκεκριμένος. Οἱ λέξεις τῶν στίχων του δὲν ἀποξενώνουν τὸ βάρος τῆς ἀλήθειας. Σὲ τρεῖς ὠδὲς του « Εἰς Ἐλευθερίαν », « Εἰς τὴν Νίκην », « Εἰς Δόξαν », ὁ φιλελεύθερος, ὁ ὑπερήφανος, ὁ ἀσυμβίβαστος ποιητὴς ἀτενίζει σὲ τρία ὁράματα. Καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις ὁ ποιητὴς θεᾶται καὶ μᾶς παρέχει ἓνα ζωηρὸ μετείκασμα. Κηρύττει, στήν περίπτωσιν τῆς Ἐλευθερίας, τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία :

Μία δύναμις οὐράνιος
εἰς τὴν ψυχὴν σᾶς δίδει
πτερά ἐλαφρά, καὶ ὑψώνεται
λαμπρὸν τὸ μέτωπόν σας
ὕπερ τὴν νύκτα.

Ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ Νίκη, θέλει τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θεότητος ὡς διατράνωσιν τῆς ὑπεροχῆς ἀπὸ ἡθικὴ ἀποψη :

Ὡ Νίκη, διὰ τοὺς Ἕλληνας
στεφάνους πλέξε, ἀλλ' ὄχι
σὺν κείνους ποὺ χαρίζεις
εἰς βασιλέα κενόδοξον,
αἱματοπότην.

Σὺν κείνους ὄχι. Ἐπᾶνω τους
τὰ δάκρυα τῶν λαῶν
στάζουν, καὶ μαραίνονται
ὀγλήγορα ὡς ἀπ' ὄφιν
χόρτα καυμένα.

Καὶ σὰ νὰ ἔχῃ τὴν εἰκαστικὴν παράσταση τῆς ἔννοιας τῆς Δόξας, μᾶς χαρίζει ὅλη τὴν ἀκτινοβολία της μὲ μιὰ στροφή τῆς ὠδῆς του :

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

Ἡ μορφικὴ μέριμνα στὸν Κάλβο συνδέεται πάντα μὲ τὴ μουσικὴ τῶν στίχων του. Μὲ ἐπίγνωση ἔδωσε στὰ ποιήματά του τὸν τίτλο « Λύρα ». Τραγουδάει τὰ θέματά του, ψάλλει τὶς ιδέες του. Μᾶς τὸ θυμίζει αὐτὸ στήν πρώτη στροφή κάποιων ὠδῶν του :

Τὰς χορδὰς ἄς ἀλλάξωμεν,
ὦ χρυσὸν δῶρον, χάσμα
Λητογενέος μέγα
τὰς χορδὰς ἄς ἀλλάξωμεν,
Ἰόνιος λύρα.

(« Εἰς Μούσας »).

Σοβαρόν, ὑψηλὸν
δόσε τόνον, ὦ Λύρα
λάβε ἀστραπὴν, καὶ ἦθος
λάβε νοός, ὕμνουμέν
ἐνδοξον ἔργον.

(« Εἰς Πάργαν »).

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαΐδος· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

(« Εἰς Σοῦλι »).

Τὶς ὠδὲς του ὁ Κάλβος τὶς ἔγραψε ὕστερ' ἀπὸ τὰ 30 χρόνια του. Σὲ νεανικώτερη ἡλικία, γύρω στὰ 20 χρόνια του, μένοντας στήν Ἰταλία ἔγραψε στὰ ἰταλικά δύο τραγωδίες, τὸν « Θηραμένη » καὶ τὶς « Δαναΐδες », καθὼς καὶ τὴν « Ὡδὴ εἰς Ἰονίους ». Ἐπίσης καὶ ἓνα σύντομο μελέτημά του στήν ἴδια γλῶσσα ὑπάρχει μὲ τὸν τίτλο « Σχέδιο τῶν ἀρχῶν τῶν γραμμάτων » κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ εἶναι τὰ πρωτόλεια τοῦ ποιητῆ, καὶ τὰ χρόνια αὐτὰ (1812-1816) πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς περίοδος προπαρασκευῆς. Στὰ 1816-1820 ὁ ποιητὴς βρίσκεται στήν Ἀγγλία καὶ ἔχουμε ὡς γραπτὰ του διάφορα διδακτικὰ κείμενα. Ἐτσι ἐξέδωκε μιὰν ἀγγλικὴν Χρηστομάθεια γιὰ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσα, γιὰ χρῆσιν τῶν μαθητῶν του, καὶ ἐτοίμασε καὶ ἓνα Ἑλληνογαλλικὸ Λεξικόν, ποὺ τελικὰ δὲν τὸ τύπωσε. Ἐπίσης ἔκανε καὶ μεταφράσεις θεολογικῶν συγγραμμάτων, χωρὶς ἐνδιαφέρον ἀπὸ λογοτεχνικὴ πλευρά. Τὰ χρόνια 1821-1826 ἀποτελοῦν τὴν τρίτη καὶ γονιμώτερη περίοδον τῆς ζωῆς τοῦ Κάλβου. Ὁ ποιητὴς πηγαίνει διαδοχικὰ στήν Ἑλβετία καὶ στὴ Γαλλία. Τότε φούντωσε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τότε ἐμπνέεται τὶς εἴκοσι ὠδὲς του στήν ἐλληνικὴν γλῶσσα, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ δέκα τυπώθηκαν στὴ Γενεύη στὰ 1824 καὶ οἱ ἄλλες δέκα στὸ Παρίσι στὰ 1826. Στὰ 1826 γυρίζει στήν Ἑλλάδα, ὅπου μένει ἕως τὸ 1852, στήν ἡλικία τῶν 34-60 χρόνων. Ἐχει ἐγκαταλείψει πιά ὀριστικὰ τὶς Μοῦσες. Διδάσκει φιλολογία στὸ Γυμνάσιον τῆς Κέρκυρας, ποιητικὴ τέχνη σὲ ἰδιαίτερα μαθήματα καὶ φιλοσοφία στήν Ἰόνιον Ἀκαδημία. Στὴν περίοδον αὐτὴ ἔχουμε μιὰν ἀπάντησίν του στὸν Γ. Θερειανὸν σχετικὰ μὲ διάφορα φιλοσοφικά καὶ αἰσθητικὰ προβλήματα καὶ μιὰ θεολογικὴ ἐπικρίσιν του ποὺ ἀναφέρεται στὸν Ἄντ. Δάνδολο, καὶ ἄλλα ἄρθρα του. Δὲν ξανάγραψε στίχους. Εἶχε σβυστῇ μέσα του ἡ ποιητικὴ φλόγα. Στὴν τελευταία περίοδον τῆς ζωῆς του (1852-1869) ἔχει ἐγκαταλείψει κάθε φιλοδοξία του γιὰ τὴ ζωὴ. Μόνο ἐπιδίδεται σὲ θεολογικὰς μελέτας. Τὰ χρόνια αὐτὰ βρίσκεται γιὰ δευτέρην φορά στήν Ἀγγλία, ὅπου καὶ πέθανε. Ὁ Κάλβος διδάσκαλος ἔχει πολλὴ σχέση μὲ τὸν Κάλβο ποιητῆ. Ὁ Κ. Παλαμῆς στὴ σελ. 25 τῶν « Πρώτων Κριτικῶν », ὅπου ἀναδημοσιεύεται ἡ ἀποκαλυπτικὴ διά-

ναμη καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῶν Διατριβῶν ποὺ παραιτημένες ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς κανόνες τῆς καθιερωμένης Ρητορικῆς ἀγγίζουν τὰ ὅρια μιᾶς χειμαρρῶδους καὶ ἀκαταγώνιστης εὐγλωττίας. Ἡ εὐγλωττία αὐτὴ θρεμμένη ἀπὸ τὴ γύρω χειροπιαστὴ πραγματικότητα καὶ διαποτισμένη μὲ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὴν ἔχει, καταντᾷ κατ' ἐξοχὴν πειστικὴ ἢ καλύτερα ἐξουθενωτικὴ(1) καὶ ἐνέχει ἓνα ἰδιαίτερο καὶ ἐντονο προσωπικὸ χαρακτήρα. Ὁ Pascal τονίζοντας ἰδιαίτερα αὐτὴ τὴν πειστικότητα τοῦ Ἐπίκτητου θὰ πῇ : Ὁ τρόπος τοῦ γράφειν ἐνὸς Ἐπίκτητου, ἐνὸς Montaigne καὶ ἐνὸς Salomon de Tultie εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος ποὺ ὑπείσέρχεται βαθύτατα καὶ ἐντυπώνεται καλύτερα στὴ μνήμη καὶ ποὺ προσφέρεται γι' ἀπομνημόνευση, γιατί ὅλος συναπαρτίζεται ἀπὸ σκέψεις ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὶς καθημερινές, συνηθισμένες καὶ κοινές συνομιλίες(2).....

Πολλοὶ προσπαθώντας νὰ συλλάβουν τὴν ὑφὴ αὐτῆς τῆς εὐγλωττίας φτάνουν νὰ τὴ χαρακτηρίσουν σὰν πολυφωνική, ποὺ μέσα της ἤχοῦν ὅλες οἱ φωνές καὶ ἀκούονται ὅλοι οἱ τόνοι. Συχνὰ βαριά, σοβαρὴ καὶ δραματικὴ, φτάνει κάποτε νὰ γίνῃ εὐτράπελη, χλευαστικὴ καὶ βάνανυση, ποὺ δὲν δειλιάζει καὶ δὲν ὑποχωρεῖ οὔτε καὶ μπροστὰ στὶς πιὸ τολμηρές, στὶς πιὸ ἀναιδέεις ἐκφράσεις. Εἶναι τότε, λένε, ποὺ σὲ κάνει ὁ Ἐπίκτητος νὰ θυμηθῇ τὸν Ἀριστοφάνη καὶ εἶναι ἀλήθεια. Σημασία ὅμως ἔχει τὸ γεγονός ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐδῶ συμβαίνουν ὅχι, ὅπως πολλὲς φορές τονίσαμε, ἀπὸ τέχνη, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ αὐθόρμητα, γιατί ἐδῶ ἡ θεωρία ἐγίνε βίωμα καὶ ὁ λόγος ὁ φτερωτὸς ἔφτασε νὰ γίνῃ μὲ πυρωμένο αἷμα καὶ μὲ νεῦρα σάρκα(3).

(Ἀκολουθεῖ)

ΔΗΜ. Π. ΜΑΝΟΣ

1. Ὁ Pascal ὀρίζοντας αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν εὐγλωττία γράφει : Eloquence qui persuade par douceur, non par empire, en tyran, non en roi. Ὁ L. Brunschvicg στὸν ὀρισμὸ αὐτὸ προσθέτει τὸ παρακάτω σχόλιο : Le roi est le souverain légitime la domination du tyran s'exerce par un abus de la force, hors de son ordre propre. Or l'empire de la persuasion appartient légitimement et en propre à la science qui démontre. L'éloquence qui nous agrée, en se dispensant de nous convaincre, abuse de la corruption de notre volonté. Βλ. Blaise Pascal : Pensées et opuscules publiés par Leon Brunschvicg, Lib. Hachette, p. 326.

2. Pascal : Pensées, ed. par Leon Brunschvicg, p. 327-328. Ἐστὶ ἰδιωμένος ὁ Ἐπίκτητος ἀνήκει — ὅπως λέει ὁ Croiset — ὅχι μονάχα στὴν ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ τῆς Φιλολογίας, ἀφοῦ κατάφερε νὰ ἀποτυπώσῃ τὴν ἐκφραστικὴ πρωτοτυπία του πάνω σ' ἓνα ἀριθμὸ ἰδεῶν ποὺ ἀφοροῦν ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα.

3. Παρὰ τὴν κάποια ἀκμὴ τοῦ ἀττικιστικοῦ φορμαλισμοῦ φαίνεται πὺς στὰ χρόνια αὐτὰ ἔχει πιά ξεπεραστῇ ἡ μνημειώδης κλασσικὴ ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου. Ἐδῶ ἐκεῖνο ποὺ κυρίως ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ τί λές, τί εὐαγγελίζεσαι, ἄσχετα μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ ἐκθέτεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν ἀποφεύγει νὰ αὐτοτιτλοφορεῖται « ἰδιώτης τῷ λόγῳ » γράφοντας στοὺς Κορινθίους (2. Κορ. Ι, 10. καὶ ΙΑ, 6) οὔτε καὶ ὁ Ἐπίκτητος μιλώντας στοὺς περαστικὸς μαθητὲς του.



ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

Στὰ «Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα» τῆς Στ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου τῶν Γ. Καλαματιανοῦ, Η. Λάγιου, Μ. Σταθοπούλου-Χριστοφέλλη (ἐκδ. α', ἐν Ἀθήναις 1956), στίς σελ. 241-245, περιέχεται κατακεραματισμένος ὁ Διονύσου πλοῦς, τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ.

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου θεωρήσανε σκόπιμο νὰ προτάξουν στὸ ποίημα σύντομο εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα μὲ ἀμφιβόλου ὁρθότητος πληροφορίες, σχετικὲς μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος, — τίς ἔχουν ἀντλήσει ἀπὸ τὸ γνωστὸ βιβλίον : «Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος» τ. 1, σ. 268 — καὶ νὰ βεβαιώσουν τὸν ἀναγνώστη, ὅτι «ἡ πλαστικότης καὶ ἡ μουσικότης τοῦ στίχου, ἡ πλοκή τοῦ μύθου καὶ ἡ πληθὺς τῶν ὥραιων εἰκόνων καθιστοῦν τὸ ποίημα ἐν τῶν ἀριστοτεχνιῶν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας».

Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν συγγραφέων τῶν «Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων» θὰ μᾶς ἀφῆνε δόλοτα ἀδιάφορος, ἐν τὸν βοίσκαμε σ' ὁποιοδήποτε ἄλλο σύγγραμμα ἀναφερόμενο στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ἀφοῦ ὅμως ὑπάρχει στὸ βιβλίον ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἀποβλέπει στὴν ἐνίσχυση τῆς λογοτεχνικῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν, χρὲς ἔχομε νὰ τὸν προσέξωμε. Ἰσως βορεθούμε στὴν ἀνάγκη νὰ δώσωμε κάποιες ἐξηγήσεις σὲ ἀπαιτητικὸς μαθητὲς μας, ποὺ δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ δέχωνται ὅτι κατὰ τρόπο δογματικὸ τοὺς προσφέρεται εἴτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἴτε κι' ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους.

Ὁ Διονύσου πλοῦς τοῦ Ραγκαβῆ, τὸ ποίημα ὅπου ἐξιστορεῖται ἡ ἐπίθεση τυρρηνῶν πειρατῶν ἐναντίον τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης, ἡ μεταμόρφωση τῶν πειρατῶν σὲ δελφίνια καὶ ἡ ἐνθρόνισις τῆς Ἀριάδνης στὸν Ὀλύμπο, θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς ἐξαιρετικὰ ὥραϊο ποίημα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο θὰ τὸ βοῇτε, εἴτε δόλοκληρο εἴτε ἀποσπασματικὰ, σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἀνθολογίες τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ στὰ «Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα» ὅχι μόνον τῆς Στ', ἀλλὰ καὶ τῆς Ε' τάξ. τοῦ Γυμνασίου. Πολλὰ εἶναι ὅσα ἐπαινετικὰ ἔχουν γραφῇ γι' αὐτὸ τὸ ποίημα, ἔχουν λεχθῇ τόσα ὅσα δὲν ἐλέχθησαν γιὰ ὅλα μαζὶ τὰ ἄλλα ποιήματα ποὺ εἶναι γραμμένα σὲ καθαρεύουσα γλῶσσα. Κι' ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐπαινετικὰ τὰ περισσότερα ἔχουν γραφῇ ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ κριτικὸ κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο, τοῦ ὁποῖου τὶς ἀπόψεις παραθέτω ἐδῶ :

α') Στὰ «Στοιχεῖα Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» (β' ἐκδοσις, ἐν Ἀθήναις 1938), σ. 87, γράφει ὅτι στὰ ποιήματα Διονύσου πλοῦς καὶ Γοργὸς Ἰέρας τοῦ Ραγκαβῆ «ἡ ἀριότης τῆς γλώσσης ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν χάριν τῆς ἀφηγήσεως, τὴν πλαστικότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸν ἀφθονοὺς πλοῦτον τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν».

β') Στὸ βιβλίον «Τὰ Πρόσωπα καὶ τὰ Κείμενα», τ. 6, σ. 82, λέγει, ὅτι στὸν Διονύσου πλοῦν ὁ Ραγκαβῆς «δείχεται συνειδητὸς καλλιτέχνης. Ὁ πλοῦτος τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ὁ λεκτικὸς θησαυρὸς, τὸ λαμπρὸ ἐπίθετο, ἡ κομψὴ φράσις, ἡ ζωγραφικὴ, δηλαδὴ ἡ εἰκονιστικὴ διάθεσις, ἡ εὐλυγισία τῆς στροφῆς... εἶναι τὰ γνω-

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, Ἀπρίλιος 1960 — 6

ρίσματα τοῦ Διονύσου πλοῦ. Ὁ Ραγκαβῆς μὲ τὸν Διονύσου πλοῦν καὶ τὸν Γοργὸν Ἰέρακα μᾶς ἀφῆκε δυὸ ἐπικολυρικά ὑπόδειγματα».

γ') Σὲ ἄρθρο του δημοσιευμένο στὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἐλευθερία» τῆς 1.11. 1959, μὲ τὸν τίτλο : «Ὁ Ραγκαβῆς, ἐκφραση τοῦ ἸΘ' Ἑλληνικοῦ αἰῶνα», ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ραγκαβῆς στὸν Διονύσου πλοῦν δείχνεται θαυμαστός τεχνουργὸς κρατήρων. Ἐξαντλεῖ, θὰ ἔλεγε κανεῖς, ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς καθαρεύουσας ἢ σωστότερα τῆς ἀρχαῖζουσας γλώσσας. Εὐρεσιέπεια, λαμπροτάτη ὁμοιοκαταληξία, στιλπνὴ ἐκφραση, ὑψηλὸς τόπος, δύναμη περιγραφῆς, νεοκλασσικὸ πάθος. Ἐξίσου ἀξιοπρόσεχτο, μολονότι δὲν τοῦ λείπουν οἱ ἀρετές, δὲν εἶναι τὸ δίδυμό του ὁ Γοργὸς Ἰέραξ».

Ὡστε ἐκτὸς ἀπὸ πολλοὺς φίλους τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων καὶ ἓνας λαμπρὸς κριτικός, ὁ κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, θεωρεῖ τὸν Διονύσου πλοῦν ἐξαιρετικὰ ὡραῖο ποίημα καὶ μάλιστα φθάνει στὸ σημεῖο νὰ πιστεύῃ πὼς ἀποτελεῖ «ἐπικολυρικό ὑπόδειγμα». Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγ. δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν συγγραφέων τῶν «Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων». «Ἐπικολυρικό ὑπόδειγμα» λέγει ὁ κ. Ι. Μ. Παναγ., «ἀριστούργημα» λέγουν ἐκεῖνοι. Ἡ ἀπόσταση δὲν εἶναι μεγάλη.

Πολλοὶ ὅμως εἶναι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Διονύσου πλοῦς δὲν εἶναι οὔτε ἀριστούργημα οὔτε ἐπικολυρικό ὑπόδειγμα, ἀλλὰ ἀπλῶς «ὑπόδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν». Πραγματικὰ ὅσες φορὲς ἐδίδαξα τὸν Διονύσου πλοῦν ἢ τὸν ἐδίδασα μπροστὰ σ' ἀνθρώπους ποὺ κατὰ καταλαβαίνουν κ' αὐτοὶ ἀπὸ ποίηση, διαπίστωσα — κ' αὐτὴ τῇ διαπίστωσιν τὴν ἔχουν κάμει κ' ἄλλοι συνάδελφοι — πὼς αὐτὸ τὸ «ἐπικολυρικό ὑπόδειγμα» δὲν προκαλεῖ καμιά συγκίνησιν σὲ κανένα. Στὸ τέλει ὅλοι μένουν ἀδιάφοροι μ' αὐτὴ τῇ λεπτομερειακῇ ἀφήγησιν τῶν ἀλλεπαλλήλων θαυμάτων τοῦ Διονύσου, ὅπου ἡ δεξιότης τῆς ἀφηγήσεως κατέχει τὸ πρῶτο ἐπίπεδο. Ἐχουν τὴν ἰδέαν πὼς ἄκουσαν ἓνα ψυχρότατο κατασκευάσμα, ποὺ ὁ δημιουργὸς τοῦ ἐπεδίωξε μόνο μὲ ἐξωτερικὰ μέσα, κυρίως μὲ τὸν «πάταγον τῶν ὀνομάτων», νὰ προκαλέσῃ τὸ θαυμασμό. Ἐχουν τὴ γνώμην πὼς ἄκουσαν ὅχι τὸ ποίημα, ἀλλὰ τοὺς στίχους ἑνὸς φραγκοφορεμένου Φαναριώτη ὁπαδοῦ τοῦ ψευδοκλασσικισμοῦ, ποὺ νομίζει πὼς γίνεται καὶ ρομαντικὸς μὲ τὸ νὰ φαντάζεται τὴν Ἀριάδνη ὅμοια μὲ τὶς κοσμικὲς δεσποινίδες τῶν σαλονιῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ τῇ σκληρῇ κόρῃ τῆς Πασιφάης νὰ θορνῇ σὰν βλέπῃ νὰ πέφτουν — δίκαια — ξυλιές στὴ ράχη τῶν ἀναιδῶν τυρονηῶν ληστῶν (στροφ. 80 κέξ.). Μένουν μὲ τὴν ἐντύπωσιν πὼς ἄκουσαν ἓνα ἀρχαιολόγο, ποὺ ξέρει πὼς στὸ «Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολογίας» ἀναφέρεται, ὅτι στὸν 4 αἰῶνα π.Χ., ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν θρησκευτικῶν ἀσιατικῶν ἀντιλήψεων, ὁ Διόνυσος «παρίσταται ὡς νεανίας λεπτὸς τὴν χροιάν, παρθενικὸς τὸ πρόσωπον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐδίσταζέ τις ν' ἀποδώσῃ ἄρρενα φύσιν, κρατῶν κύπελλον καὶ συν-οδευόμενος ἀπὸ πάνθηρα ἢ τίγριν» (στροφ. 10-13). Δὲν δέχονται καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν περιγραφῶν του. Ὅσοι ἔτυχε νὰ διαβάσουν λίγο Ὅμηρον ἢ Βιργίλιον τίς ἔχουν συναντήσῃ. Παράδειγμα : Στὴν περιγραφή τῆς τοικυμίας (στροφ. 47-52) ἀδέξια μιμεῖται τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου (Aen., I, 82-93) :

«..... ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruont et terras turbine perflant.
Incubuerunt mari totumque a sedibus imis
una Eurisque Notusque ruont creberque procellis
Africus et vastos volvunt ad litora fluctus;
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes caelumque diemque

Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonere poli et crebris micat ignibus aether
praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra».

Δὲν θαυμάζουν καὶ τὸ λεκτικὸ θησαυρὸ τοῦ Ραγκαβῆ. Λέξεις καὶ τύποι καὶ φράσεις ὅπως : ἐρρίκνον, ὀλκᾶς, ἀμμάτων, δειλιῶν τὸ σῶμά μου, διέρρει (: διέρρεε), τῆς νηὸς τὸ στόμιον τὸ χαῖνον, ἔστησαν (: ἐστάθησαν), τὸ πλοῖον φρικιῶν, ἐξ ἔω, κομῶν ἀμπέλου κλάδος, τοὺς κλάδους περι-κλῶν, ζῆθι, ἐξέφυ, κτλ. κτλ., ποὺ συναντῶνται καὶ σ' ἄλλους σύγχρονους τοῦ Ραγκαβῆ ποιητές, δὲν ἀποδεικνύουν τὸ «στιλπνόν» τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ ἀπλῶς σὲ κάνουν νὰ χαμογελάς.

Μένει ἡ μουσικότης καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ στίχου. Πραγματικὰ, μὲ τὴν πλούσια ὁμοιοκαταληξία, μὲ τὶς συχνὲς παρηχήσεις, μὲ τὰ πλήθη τῶν ἐπιθέτων, κατῳρθωσε νὰ παρατάξῃ μελωδικούς στίχους, νὰ παρουσιάσῃ ἓνα «στιχουργικὸ κατόρθωμα», ἀλλὰ ὅχι ἓνα «ἐπικολυρικό ὑπόδειγμα».

Νομίζω πὼς δὲν ἔχουν ἄδικο οἱ παραδεχόμενοι ὅτι ὁ Διονύσου πλοῦς δὲν εἶναι ἀριστούργημα. Ὁ Ραγκαβῆς, παρὰ τὶς ἀφηγηματικὲς του ἱκανότητες, δὲν ἀφῆσε ἔργα ὑποδειγματικά, γιατί συνήθως τὰ ἀφηγήματά του «ἀποτελοῦν ψυχρὲς μιμήσεις ξένων προτύπων». Στὴν περίπτωσιν μάλιστα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἔγινε μιμητὴς μιμητῶν. Δηλαδή ἐμιμήθη τὸν Ὀβίδιον (Μεταμορφώσεις III, 564 κέξ.) καὶ τὸν Νόννο τὸν Πανοπολίτη (Διονυσιακῶν 45, 103 κέξ.), ποὺ κ' αὐτοὶ μὲ στίχους μελωδικούς ἐμιμήθησαν τὸν ὡραιότατο, στὴν ἀπλότητά του, δημοικὸ ὕμνο : «Διόνυσος ἢ λησταί», ποὺ τὸν παραθέτω ἐδῶ σὲ μιὰ δίχως ἀξιώσεις μετάφραση :

Γιὰ τὸ Διόνυσο θὰ πῶ, τὸ γιὸ τῆς ξακουστῆς Σεμέλης,
πὼς στοῦ γιαιλοῦ τοῦ πολυτάραχου ἐφάνηκε τὸν ἄμμο,
σὲ κάβο ξάγναντο, σὰν ἄγουρο κ' ὁμορφο παλληκάρι.
Τὰ μαῦρα του κυμάτιζαν μαλλιά τριγύρω στὸ κεφάλι,
κ' εἶχε ριγμένη κάπα πορφυρὴ στὶς δυνατές του πλάτες.
Σὲ λίγο πρόβαλε γοργὰ στὸ πέλαο τ' ἀφρισμένο
καράβι καλοκούβετο μὲ τυρονηῶν κουρσάρους.
Μοῖρα κακὴ τοὺς ἔφερε. Κ' ἓνας στὸν ἄλλον, σὰν τὸν εἶδαν,
ἐγνεψε καὶ πεταχτήκαν ὅξω. Γοργὰ-γοργὰ τὸν πιάνουν,
κ' ἀμέσως στὸ καράβι ρίχνουν τον, τρελοὶ ἀπὸ τὴ χαρὰ τους.
Λέγανε δὲ πὼς ἦτανε παιδί κάποιων τρανῶν ἀρχόντων
καὶ θέλανε βαριὰ νὰ τὸν ἀλυσοδέσουν. Μὰ δὲν μπορούσαν,
γιατὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ χεροπόδαρα πέφταν οἱ ἀλυσίδες,
κ' αὐτὸς καθόταν μὲ τὰ μαῦρα μάτια του χαμογελώντας.
Τὸν εἶδ' ὁ τιμονιέρης κ' ἀμέσως στοὺς συντρόφους φώναξε :
«Ξεμωλισμένοι, ποῖος τάχα νὰ ναι αὐτὸς ὁ δυνατὸς θεὸς
ποὺ ἀρπάξετε καὶ δένετε. Ἄν κ' εἶναι τὸ καράβι μας γερό,
ὅμως δὲν τὸν σηκώνει, στὰ σίγουρα ὁ Δίας εἶν' αὐτὸς
ἢ ὁ Ἀπόλλωνας, ἴσως κ' ὁ Ποσειδῶνας. Δὲν μοιάζει αὐτὸς
μὲ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους, μὰ μὲ τοὺς θεοὺς, ποὺ κατοικοῦν
στοῦ Ὀλύμπου τὰ παλάτια, ὅξω στὴ γῇ ἀμέσως νὰ τὸν βγάλωμε
καὶ χέρι μὴν ἀπλώνετε ἀπάνω του, μὴ μᾶς θυμώσῃ
κ' ἀνέμους ξεσηκώσῃ δυνατοὺς καὶ τ' ἄγριο τὸ δροσάκι.»
Εἶπε. Μὰ ὁ καπετάνιος μ' ἄγρια τὸν ἀποπαίρνει λόγια :

«Κοίταξε, Σὺ ἀνάποδε, τὸν πρῶτον τὸν ἀγέρα, πάρε
στὰ χέρια σου ὅλα τὰ σκοινιά καὶ τὰ πανιά ν' ἀνοίξης. Γι' αὐτὸν
οἱ ἄντρες θὰ γνοιαστοῦν. Ἐλπίζω, σὰν φτάσωμε στὴν Αἴγυπτο,
ἢ καὶ στὴν Κύπρο ἢ μακρότερα κι' ἀπ' τοὺς Ὑπερβορείους,
τότε καὶ τοὺς δικούς του θὰ μᾶς πῇ ὡς καὶ τοὺς θησαυρούς του,
ἀκόμη καὶ τ' ἀδελφία του, ἀφοῦ ὁ θεὸς σέ μᾶς τὸν ἔχει ρίξει».
Μιλῶντας ἔτσι ἀνοίγει τὰ πανιά κι' ὁ ἀγέρας τὰ φουσκώνει.
Μὰ γρήγορα γινῆκαν πράγματα ὅπου θαμπῶσαν ὅλους :
Γλυκόπιπτο κρασί, ποὺ θεϊκὰ μοσκομυροβολοῦσε,
κελάρυνε στὸ μαῦρο πλοῖο δίπλα. Κι' ὡς εἶδαν οἱ ναῦτες
ἐσαστίσανε. Κι' εὐθὺς στὴν ἄκρην τ' ἀψηλότερον πανιοῦ
σκαρφάλωσε κληματαριά, ποὺ ὀλοῦθε σταφύλια κρέμασε
πολλά, καὶ στὸ κατάστι γύρο τυλίχτηκε μαῦρος κισσὸς
ἀπ' ἄνθη φορτωμένος κι' ἀπὸ καρπούς, ποὺ ἦταν γιομάτοι χάρη,
κι' ὅλοι οἱ σκαρμοὶ βρεθῆκαν μὲ στεφάνια. Κι' οἱ ναῦτες, ὡς βλέπουν,
τὸν τιμονιέρη τότε πιά θερμὰ παρακαλοῦσαν στεριά
νὰ πιάσῃ. Κι' ὁ θεός, ψηλὰ στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη, πῆρε
τὴν τρομερὴν τὴν ὄψη λιονταριοῦ κι' ἄγρια βρουχήθη. Φτιάχνει,
στὴ μέση, ἀροκούδα μαλλιαρόλαιμη, ἔτοιμη νὰ χιμῖξῃ,
τῆς δυνάμεις του δείχνοντας σημάδια. Κι' ἀπ' τὴν πλώρη
τοὺς ναῦτες ταυροκοίταζε ποὺ σκιάχτηκαν καὶ γύρο
στὸ φρόνιμο, στὸν ψυχραῖμο τὸν τιμονιέρη συναχτήκαν
καὶ τρέμαν ἀπ' τὸ φόβο τους. Χιμῶντας ξάφνου ἀρπάζει
τὸν καπετάνιο, κι' οἱ ἄλλοι, νὰ ξεφύγουνε κοιτάζοντας
τὴν ἄσχημη τὴ μοῖρα, ὅλοι μαζὶ στὴ θάλασσα πηδῆσανε
καὶ γίνηκαν δελφίνια. Τὸν τιμονιέρη ὁμως λυπήθηκε,
τὸν γλίτωσε, τὸν ἔκαμε πανόλβιο, κι' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ εἶπε :
«Διῶξε τὸ φόβο, φίλε μου λαμπρὸ καὶ πολυαγαπημένε.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ Διόνυσος ὁ βροντερόφωνος. Μάννα μου
ἢ Σεμέλη,
τοῦ Κάδμου κόρη, ποὺ τὸν ἔρωτα ἔχασε τοῦ Δία».

Καὶ τώρα ποῖο εἶναι τὸ συμπέρασμά μας ἀπὸ ὅλα αὐτά ; Τὸ συμπέρασμα ἐγράφη
στὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ Σκόκου» τοῦ ἔτους 1888, σ. 321, ἀπὸ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ :
«Οἱ στίχοι τοῦ Ραγκαβῆ ἐν τοῖς πλείστοις δὲν εἶναι ἀπόρροια τῶν αἰσθημάτων του,
τοῦναντίον πολλάκις ὑπεδύθη ἀλλότρια αἰσθήματα ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ γράψῃ με-
λωδικούς στίχους καὶ νὰ παρατάξῃ σπανίας ὁμοιοκαταληξίας».

ΑΝΤ. Φ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ

Ἡ μαθητικὴ ζωὴ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἐγγέλους σὰν περίοδος ἀνεύθυνης καὶ
ἀνέφελος πορείας. Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ὅλη διαβίωσις εἶναι ὠργανωμένη καὶ ἡ ὅλη κί-
νησις τῶν παιδιῶν εἶναι ρυθμισμένη κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προάγῃ καὶ πρὸς τὴ μετα-
σχολικὴ ἀκόμη εὐημερία, νὰ ἐξασφαλίσῃ σταδιοδρομίαν ἀπρόσκοπτη καὶ ἀνοδικὴ μέσα
στὴν κοινωνίαν.

Καὶ ὁμως ἂν κανεὶς καλοσκεφθῇ τὰ πράγματα, θὰ παραδεχθῇ ὅτι καὶ στὸ μαθη-
τικὸ στερέωμα συχνὰ ἐμφανίζονται σύννεφα πυκνὰ καὶ ξεσποῦν βροντὲς καὶ ταραχὲς
ποὺ συγκλονίζουν, ἀναστατώνουν τὴν ὁμαλὴ ροὴ τῆς προγραμματισμένης σχολικῆς
λειτουργίας. Οἱ μῆνες Φεβρουάριος καὶ Ἰούλιος εἶναι πολυτάραχοι. Ὁ πρῶτος γιατί
εἶναι ὁ μήνας τοῦ ἐλέγχου τῶν μαθητικῶν ὡς τότε ἐπιδόσεων, ὁ δεύτερος γιατί τότε
ἐλέγχεται ὁ ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ ἀναγκαία ἐξάρτυσις γιὰ τὸ πέρασμα τοῦ μαθητῆ στὴν
παραπάνω τάξη.

«Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις» ἀνακόπτεται ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ σχολείου.
Τὰ μαθήματα στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας σταματοῦν. Ἡ φοίτησις τῶν μαθητῶν
περιορίζεται πολλὰς φορὲς σὲ 2-3 ὥρες κάθε δύο μέρες καὶ τὰ παιδιά ἀποσύρονται
γιὰ νὰ βυθισθοῦν, ἂς ὑποθέσωμε, σὲ βαθύτατη καὶ περνούστατη μελέτῃ στὸ σπίτι.
Ὅσοι φιλότιμοι, μαζὶ τοὺς καὶ τὰ παιδιά τῆς ΣΤ' ἀκόμη καὶ τῆς Ε' τάξης τῶν Δη-
μοτικῶν σχολείων, προσέρχονται σοβαροὶ καὶ ἀποφασισμένοι γιὰ νὰ γράψουν καὶ
ξαναγυρίζουν μετὰ τὸ τέλος τῆς δοκιμασίας στὸ σπίτι τοὺς γιὰ νὰ προετοιμασθοῦν
γιὰ τὶς νέες γραπτὰς ἐξετάσεις. Οἱ δάσκαλοι, ἄργοι πολυκόμματοι, ἐπιτηροῦν ὥστε
τὰ γραπτὰ νὰ εἶναι γνήσιο ἀντικαθρέφτισμα γιὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ τὴν πρόδοτον τοῦ κάθε
μαθητῆ. Καὶ εἶναι βέβαιοι πὺς αὐτὸ γίνεται γιατί ἐλήφθησαν ὅλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν
ὁρθὴ καὶ δίκαιη διεξαγωγὴ τῶν ἐξετάσεων : Στὰ παιδιά δόθηκεν ὁ ἀνάλογος καιρὸς
γιὰ νὰ μελετήσουν, χωρίσθηκαν κατὰ δυνάμεις καὶ ποιότητες, ταξιθετήθηκαν σὲ
γραμμὰς παράλληλας καὶ εὐθύτατες ὥστε ὁ μαθητὴς ποὺ κάθετα πίσω του νὰ μὴ
μπορῇ νὰ ρίξῃ βλέμμα στὸ γραπτὸ τοῦ διπλανοῦ ἢ τοῦ συμμαθητῆ ποὺ κάθετα πίσω
του ἢ νὰ παρεισφύση λαθροχειρία ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν συμμαθητικὴν ἀλληλεγγύην
παρὰ τὴν ἀγρυπνὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὴν ἐποπτεῖαν τῶν δασκάλων.

Ἡ πολυήμερη ἀναταραχὴ παύει ἐπὶ τέλους καὶ ἡ αἰθρία ξαναγυρίζει στὸ σχολικὸ
στερέωμα. Οἱ δάσκαλοι εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ βέβαιοι ὅτι δὲν
ἐξαπατήθηκαν. Στὶς μαθητικὰς ὁμως συγκεντρώσεις συχνότατα συμβαίνει νὰ κρυφο-
διατρέχουν φήμες γιὰ τολμηρὰς, ἡρωϊκὰς ἐπιδόσεις κατὰ τὶς ὅσας ἀταλαιπώρητοι,
μέτριοι μαθηταὶ μὲ κατάλληλους ἐλιγμούς, ἐφευρετικότητά καὶ τόλμην ἐπέτυχαν
πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἐπιμελεῖς, τοὺς διαβασμένους, τοὺς φιλότιμους, ἐκείνους
τέλος πάντων ποὺ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοὺς ἀπονήρευτα καὶ ἠθικὰ ἀντιμε-
τώπισαν τὴν δοκιμασίαν. Καὶ ἐνέχει τέτοια γοητεία τό. . . . κλέψιμο κατὰ τοὺς δια-
γωνισμούς, τὸ ξεγέλασμα τοῦ ἀγρυπνοῦ ἐπιτηρητῆ, ὥστε συχνὰ συμβαίνει κατὰ τὴν
κατοπινὴ ἀναπόλησιν τῶν μακρονῶν πιά σχολικῶν περασμένων νὰ παρασύρεται ὁ γο-
νιὸς σὲ βαθμὸν, ὥστε μὲ θυμηδία καὶ ἱλαρότητα νὰ διηγεῖται τέτοια μαθητικὰ του
κατορθώματα, λησμονώντας ὅτι ἴσως τὸν ἀκούουν καὶ τὰ παιδιά του, μαθητὲς ἀκόμη
τοῦ σχολείου.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω πολὺ φυσικὰ προβάλλει τὸ ἐρώτημα : Ἐφόσον συμβαίνουν
ὅλα αὐτὰ δύο δεκαήμερα στὴν τόσο σύντομην διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ μας χρόνου, ἀνα-
κόπτεται ἡ πρόοδος, ἀναστατώνεται ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν καὶ ἀναποδογυρίζεται ἡ σχέση
μαθητῶν καὶ δασκάλων, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνονται οἱ ἐξαμηνιαῖες γραπτὰς ἐξετάσεις ;
Καὶ ποῦ ἀποβλέπουν ; Στὸν ἐλεγχον τῆς μαθητικῆς ἐπίδοσης ; Μὰ ἕνας τέτοιος ἐλεγχος
μὲ σίγουρον ἀνατρεπτικὴν ἐπίδρασιν μπορεῖ νὰ εἶναι καρποφόρος ; Τὸ σχολεῖο ἀπο-
τελεῖται ἀπὸ τὰς ἀναγκαῖας ἐπιδόσεων καὶ τῶν ἀναγκαῖων ἐξαρτήσεων ;

καταβάλλεται τόσο φωτισμένη φροντίδα γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ παιδάκι τὸν τόσο δύσκολο μηχανισμό τοῦ ἔντυπου, νὰ μάθῃ δηλ. νὰ διαβάσῃ, μόλις αὐτὸ ἐπιτευχθῇ, στὰ περισσότερα σχολεῖα τὸ πρόβλημα τῆς ἐπίσημης ἐπαφῆς μὲ τὸ βιβλίον περιορίζεται μόνο στὸ Ἀναγνωστικὸ τους. Ἔτσι στὴ Β' Δημοτικοῦ, ἂν καὶ ἐξοικειώθηκε ἀρκετὰ τὸ παιδάκι μὲ τὸ ἔντυπο, ὅμως ἀναγινώσκει εἰς ἐπῆκοον μέσα στὴν τάξη μόνο τρεῖς τέσσερες γραμμὲς ἀπὸ τὸ καθημερινὸ του μάθημα, ἓνα ἄλλο συνεχίζει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, καὶ σὲ μιὰ ἀλληλοδιάδοχῃ ἀλλὰ καὶ διακοπτόμενῃ σειρά ἀκούεται ἡ ἀνάγνωση ὅλων τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ κριθῇ ἂν τὸ κάθε παιδί ἐτοιμάσθηκε στὸ σπίτι του, ἂν παρακολουθῇ μὲ προσοχὴ τὴν ἀνάγνωση τοῦ συμμαθητῆ του καὶ πολλὰ φορὲς γιὰ νὰ ἐπισημάνῃ τὰ τυχὸν λάθη ποὺ ἐκεῖνος ἔκαμε. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο δάσκαλος καὶ παιδιὰ ἐξοφλοῦν μὲ τὸ ἔντυπο, στρέφονται πρὸς ἄλλες ἀσχολίες. Διάβασαν ὅλα τὰ παιδιὰ, ὅλοι εἶναι ἱκανοποιημένοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ γονεῖς, γιὰ τὴν σχολικὴ ἡμέρα τοῦ παιδιοῦ τους δὲν ἔχθηκε, ἀφοῦ διάβασε 4-5 σειρὲς μεγαλόφωνα ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ του. Ἐνδόνόητο εἶναι ὅτι μιὰ τόσο περιορισμένη προσπάθεια καὶ ἀπόδοση μπορεῖ νὰ μὴ συντελέσῃ στὴν καλλιέργεια μιᾶς τόσο πολὺτιμης συνήθειας ποὺ ἐπιδιώκομε νὰ ἐμφυτεύσωμε : τῆς σωστῆς μελέτης. Δὲν εἶναι αὐτὸ ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἀσκήσωμε τὸ παιδάκι στὴν αὐτοσυνκέντρωση, τὴν προσήλωση, τὴν ἐμβάθυνση, τὴν σύλληψη τοῦ πραγματικοῦ περιοχομένου, ὥστε, τὴν ὥρα ποὺ πρέπει, νὰ καταλάβῃ μὲ ἱκανοποίησιν ὅτι ἔμαθε, ὅτι ξέρεῖ. Γιὰ αὐτὸ σημαίνει τὸ ἐμελέτησα. Τὰ παιδιὰ μὲ τίς αὐθόρμητες καὶ αὐτόβουλες ἐνέργειάς τους μᾶς δείχνουν συχνὰ τὸ σωστὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμε. Γι' αὐτὸ καὶ παρὰ πολλὰ ρίχνονται στὸ διάβασμα πολλῶν ἐξωσχολικῶν ἀναγνωσμάτων, γιὰ τὴν ἔχουν τὴ δὴα τῆς μάθησης, ἢ καὶ θέλουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς μεγαλύτερους. Τοῦτο μᾶς δείχνει ὅτι μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσωμε τὴν ἔφεση αὐτὴ, νὰ τὴν ἐκμεταλλευθούμε μὲ σύστημα, ὥστε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῶν γνώσεων, στὴν ὁποία ἀποβλέπουν οἱ δάσκαλοι ποὺ ἐνθαρρύνουν τὰ ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα, νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ὑπόβαθρον γιὰ τὴν ἀσκήσιν στὴν ἀπόκτησιν τῆς συνήθειας τῆς καλῆς μελέτης. Τὸ αὐθόρμητο διάβασμα ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ πλουτίζει τίς γνώσεις, καλλιεργεῖ τὴν κρίσιν καὶ τὸ στοχασμό. Ἀλλὰ βασίζεται ἀπάνω στὰ ἐνδιαφέροντα καὶ εὐκόλως προσλαβαίνει τὸ περιεχόμενό του τὸ παιδί. Ἐνῶ ἡ ἀσκήσιν στὴ συγκροτημένη μελέτῃ περιλαμβάνει καὶ τὰ ἀνούσια, τὰ δύσκολα, καὶ τὰ ἀδιάφορα, ἀποζητᾷ προσπάθεια καὶ ἐπιμονή. Ἔτσι τὸ μελετῶ καταντᾷ ταυτόσημο μὲ τὸ ἀγωνίζομαι, συνειδητοποιῶ, ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶ συναίσθημα αὐτοῖκανοποίησιν καὶ σιγουριάς.

Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχωμε, ἀφοῦ ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνες τῆς Β' Δημοτικοῦ πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἡ ἀσκήσιν, ἀρκεῖ ν' ἀκολουθήσωμε ἀπλούστατα τελείως ἀνώδυνο δρόμο : Μέσα στὴν ὅλη κίνησιν τῆς τάξης, παρὰ ἄλλα μὲ τίς ἄλλες ὥρες τῆς ἐργασίας, νὰ θεωρήσωμε καὶ ὥρες σιωπηρῆς ἀνάγνωσης καὶ συγκέντρωσης. Νὰ ἀφιερωθοῦν δηλ. 3-4 ἡμίωρα τὴν ἐβδομάδα γιὰ νὰ διαβάζουν τὰ παιδιὰ, ἀπὸ βιβλία ποὺ θὰ βρίσκονται στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς τάξης τους ἢ ποὺ ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων συναχθῇ μὲ τὴν πρόνοια τοῦ δασκάλου, κομμάτια αὐτοτελῆ, ἐλκυστικὰ, τέτια ποὺ ν' ἀπορροφῶν τὴν προσοχή. Τὸ ἡμίωρον αὐτὸ τὸ ἀφιερωμένο στὴ μελέτῃ καὶ τὴ σιωπὴν θὰ τὸ ἀκολουθήσῃ ἓνα ἄλλο ἡμίωρον προφορικῆς ἐκθεσης ἀπὸ 1-10 παιδιὰ γιὰ τὸ τί διάβασαν. Ἐπειδὴ θὰ εἶναι δύσκολο νὰ βρίσκονται βιβλία ὅμοια γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ, μπορεῖ κατὰ ομάδες νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ διαφορετικὰ βιβλία, ὥστε στὴν προφορικὴ ἐκθεσιν ν' ἀκουσθοῦν 4-5 διηγήσεις μὲ διαφορετικὸ περιεχόμενο. Παραλείπω τὴν ὠφέλεια ποὺ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις θὰ καρπωθοῦν τὰ παιδιὰ σὲ γνώσεις, ἀσκήσιν στὸ νὰ ἐκφράζονται καὶ νὰ ἀκροῶνται, καὶ περιορίζομαι στὸ κεφάλαιον ποὺ μᾶς ἀφορᾷ, δηλ. τῆς προσεκτικῆς, τῆς συγκεντρωμένης μελέτης. Στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ χρόνου τὰ παιδιὰ θὰ ἔχουν συνηθίσῃ νὰ ἀντλοῦν τὴν οὐσίαν, τὰ κύρια σημεῖα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ ἐρχόμενα στὴν τρίτῃ Δημοτικοῦ θὰ εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ μιὰν ὑποτυπώδη ἀλλὰ ἐξελέγξιμη

ἱκανότητα γιὰ ἀποταμίευσιν τῶν πολυσχιδῶν γνώσεων ποὺ θὰ τοὺς μεταδῶσιν ὁ δάσκαλος καὶ θὰ τοὺς ζητήσῃ νὰ θυμούνται.

Τὴν ἀσκήσιν γιὰ τὴν μελέτῃ θὰ τὴν ἀρχίσωμε ἀπὸ τὴ Β' τάξιν, ἀλλὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν θὰ τὴν ἀξιῶσωμε ἀπὸ τὴν Γ' τάξιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῆς ὕλης. Γιὰ τὴν ἡ προσφορὰ μᾶς ἀπομακρύνεται πᾶς ἀπὸ τὰ παρόντα, τὰ κοντινὰ, τὰ ἄμεσα, καὶ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ μακρινὰ, καιρὸς περασμένους, ὑπολογισμούς ποὺ ξεπερνοῦν τὰ αἰσθητὰ, τὰ πράγματα. Ἀνατρέχει σὲ κανόνες ποὺ διέπουν τὸ ὀρθὸ γράψιμο, τὴ σωστὴ διατύπωσιν. Ἐκπνευματίζεται μπόρῃ κανεὶς νὰ πῇ ἡ ὕλη ποὺ πρέπει νὰ διδαχθῇ. Ἡ φυσικὴ ἀπαιτεῖ ἄλλο τρόπο συγκέντρωσης καὶ προσήλωσης, ἡ Γεωγραφία ἄλλο τρόπο ἀπόδοσης, τὰ μαθηματικὰ ἄλλο τρόπο ἐμβάθυνσης καὶ ὅσα στηρίζονται στὴν ἀφήγησιν ἄλλο τρόπο ἐκθεσης. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ χρέος τοῦ δασκάλου γίνεται πολυπλοκώτερον. Ξεφεύγει πᾶς ἀπὸ τὸν ἐλαφρὸ καὶ παιγνιδιάρικον χαρακτήρα τῶν πρώτων καιρῶν καὶ ἀποζητᾷ τὴν προσπάθειαν, ὥστε ὅλη ἡ πορεία νὰ γίνεται μὲ σύστημα καὶ προγραμματισμό. Τὸ πολὺπλευρον ὅμως τῆς ὕλης ἀντὶ νὰ περιπλέκῃ, διευκολύνει στὸ νὰ ἐξευρίσκονται κατὰ ἄλληλα, αὐτοτελῆ ἀναγνώσματα, σήμερον γεωγραφικά, αὔριον φυσικά, ἱστορικά, θρησκευτικὰ κ.λ., ὥστε τὰ ἡμίωρα, ποὺ θὰ ἀφιερῶνται στὴ μελέτῃ μέσα στὴν τάξιν καὶ στὴν ἐκθεσιν ποὺ θὰ ἐπακολουθῇ, αὐτόματα θὰ ἐντάσσονται στὸν κόσμον τῆς διδασκαλίας, θὰ συντελοῦν στὴν ἐμπέδωσιν τῶν γνώσεων καὶ ἰδιαίτερα στὴ στερέωσιν τῆς πολὺτιμης συνήθειας γιὰ σωστὴν μελέτη.

Ὅταν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο συστημὰ καὶ ὁργανωμένα ἡ ἀσκήσιν ἐπεκταθῇ καὶ στὴν Τετάρτῃ τάξιν, τότε τὰ παιδιὰ ἔρχονται ἐξωπλισμένα στὴν Ε' καὶ ΣΤ' σὲ βαθμὸν ποὺ ἡ ἀπορρόφησιν ἀπὸ τὴν μελέτη, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ κάτι τὸ δύσκολον, τὸ ἀνούσιον κ.λ., θὰ γίνεται ἐντελῶς φυσικὰ, πρὸθυμα καὶ χωρὶς δυσανασχέτησιν. Αὐτόνοητο εἶναι ὅτι δὲν χρειάζεται πᾶς νὰ θυσιάζονται σχολικὲς ὥρες γιὰ τὴν ἐξάσκησιν στὴ μελέτη. Τὸ βάρος τῆς μετατίθεται στὸ σπίτι. Ἐντάσσεται στὰ σχολικὰ καθήκοντα ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὸ σχολεῖον, γιὰ νὰ ἐκτελεστοῦν ἐκεῖ, στὰ « κατ' οἶκον χρή ». Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὰ ἀναγκαιότητα κρίνεται τοῦ δασκάλου ἡ ἐπαγρύπνησιν γιὰ νὰ μὴ φέρουν ἐμπόδιον οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιὰ χωρὶς δυσθυμία, μὲ ἀνεσιν καὶ ζωηρότητα νὰ τὰ ἐκπληρῶσιν. Μ' ἓνα λόγο, γιὰ νὰ ἐνοφθαλμισθοῦν ἀποδοτικὰ στὸν ὅλον κορμὸ τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ τὰ κατ' οἶκον χρή νὰ ἀποδώσουν ἀνάλογα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ὠφελήματα, ἐπιβάλλεται νὰ προσεχθοῦν καὶ κατὰ τὴν ποιότητα καὶ ἰδιαίτερα τὴν ποσότητα, ὥστε τὰ παιδάκια πρὸθυμα νὰ τὰ ἐκτελοῦν καὶ νὰ μὴ καταθλίβονται ἀπὸ τὸ ἄγχος ὅτι ἔχουν πολλὰ καὶ δύσκολα νὰ μάθουν καὶ νὰ ἐκτελέσουν. Δυστυχῶς ἔχει παρεξηγηθῇ τελείως ἡ σημασία τους ἀπὸ τοὺς περισσότερους δασκάλους. Ἡ συνεισφορὰ τους ἡ θετικὴ στὸ Δημοτικὸ ὅσον ἀφορᾷ στὶς γνώσεις δὲν εἶναι καὶ τόσο σημαντικὴ, ἀπὸ ἠθικῆς ὅμως καὶ πρακτικῆς ἀποψιν εἶναι πολὺ μεγάλη. Συνηθίζει τὸ παιδάκι στὸ νὰ ἀναλαμβάνει μακριὰ ἀπὸ τὸ δάσκαλον καὶ ἐπεὶ θὰ νὰ διεκπεραιώσῃ πολυποικίλα χρή ποὺ στὸ σχολεῖον τοῦ ἀνατέθηκαν, νὰ ἐπιμένῃ, νὰ ἀριτύνῃ καὶ νὰ χαιρέται τὴν ἐγκρίσιν ἢ καὶ νὰ δικαιῶνται τὸ ἀντίθετον. Γι' αὐτὸ ὁ δάσκαλος ποτε δὲν πρέπει νὰ χάνῃ ἀπὸ τὰ μάτια τὰ πραγματικὰ μέτρα τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἱκανοτήτων τῶν μαθητῶν. Νὰ μὴ λησμονῇ ὅτι πάρα πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὰ μέτρα τὰ δικά του. Ἡ λύσιν π.χ. ἐνὸς ἀπλοῦ προβλήματος ἢ μιᾶς μικρῆς ἀντιγραφῆς ἀπὸ τὸ βιβλίον θὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸ μικρὸν παιδί χρόνον καὶ προσπάθειαν ἴσως δεκαπλάσια ἀπὸ ὅση ἀπὸ τὸν ἐνήλικον. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ λοιπὸν ὁ μικρὸς μαθητὴς μόνος του στὸ σπίτι τὰ σχολικὰ του καθήκοντα χωρὶς δυσθυμία, καὶ νὰ μὴ χάνῃ πολὺτιμον καιρὸν σὲ ἀερόβασεις καὶ ἀσκοπεῖς περιπλανήσεις τοῦ μυαλοῦ, ὥσπου νὰ βοηθῇ τὴν ὁρεξιν γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ βαρὺ ἔργον, πρέπει τοῦτο καὶ σὲ ὅγκον νὰ εἶναι μικρὸ καὶ εὐκόλοκατόρθωτον. Ἀλλοιῶτα οἱ πειρασμοί, ποὺ τριγυρίζουν, ἀναποδογυρίζουν τὰ πάντα, ἐκτρέφουν τοὺς ἀμελεῖς, δημιουργοῦν τοὺς ἀπρόθυμους, καὶ ἐπομένως ὅλα τὰ σχετικὰ γιὰ τὴν μελέτη τὴ σωστή, τὸν ἐποικοδομητικὸν αὐτοέλεγχον, χάνονται στὸ κενὸν τοῦ

ἀσυντονιστοῦ καὶ ἀλλοπρόσαλλου τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ σχολείου. Γι' αὐτὸ ὁ συντονισμὸς κάθε σημείου, καὶ τοῦ πιὸ ἀσήμαντου μέσα στὴν κίνηση τοῦ σχολείου, κατὰ τρόπον, ὥστε τίποτα νὰ μὴ χάνεται καὶ τίποτα νὰ μὴν ὑπερτροφῇ, θὰ συναιρέσῃ τὰ πάντα σ' ἓνα ἐνιαῖο καὶ δυναμικὸ παλμὸ, ὥστε καὶ οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ σχολείου πάντοτε νὰ καρποφοροῦν καὶ στὸ ἄρτιο νὰ ἐκπληρώνεται ἡ μεγάλη ἐντολὴ ποὺ τοῦ ἀνατέθηκε.

Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁμοῦς ὁ συντονισμὸς, χρειάζεται προεργασία, συστηματοποιημένη πρόβλεψη καὶ καθημερινὴ προετοιμασία ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Ἐπὶ πλέον ἀπαραίτητη εἶναι καὶ ἡ συνεργασία ὄλων τῶν συναδέλφων καὶ συνεργατῶν, ὥστε νὰ τηρηθῇ ἀπὸ τάξιν σὲ τάξιν ἐνιαῖα γραμμὴ, γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν στερεές οἱ ἔξεις, νὰ διαμορφωθοῦν αὐτοδύναμες οἱ ἱκανότητες καὶ νὰ θεμελιωθοῦν μ' ἓνα λόγο τὰ πολύτιμα ἐφόδια γιὰ τὸ μετέπειτα. Πρέπει νὰ τονίσωμε ὅμως ὅτι γιὰ θεμέλια μόνον πρόκειται, ἐφόσον ἀποβλέπομε στὸ χρέος τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Ὡς ἐκεῖ φθάνουν οἱ δυνάμεις του. Μόνον θεμελιώνει, γιατί ἡ ρευστότητα τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐξακολουθεῖ καὶ πέραν ἀπὸ τὰ δικά του τὰ χρονικὰ ὅρια στὸν τόπο μας. Γι' αὐτὸ ἀπὸκειται στὴ Μέση Παιδεία, ἰδιαίτερα στὶς πρώτες τάξεις τῆς, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ὁλοκληρωσὴ τῶν ὅσων στοιχείων ζητᾷ ἀπὸ μόνον τὸ Δημοτικὸ νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς τροφίμους τῆς. Ἐκεῖ ὁλοκληρώνονται ὅλες οἱ καλὲς συνήθειες καὶ μόνον ἐκεῖ εἶναι δυνατόν νὰ συμπληρωθοῦν καὶ ἀποδοτικὰ νὰ καρποφορήσουν. Ἀνάγκη λοιπὸν ἡ Μέση Παιδεία νὰ συνειδοτοποιήσῃ ὡς ποῦ μπορεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ τὸ Δημοτικόν, καὶ νὰ συνδέσῃ σὲ ἐνιαῖα γραμμὴ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς μὲ ὅσα τὸ Δημοτικὸ μπορεῖ νὰ προσφέρῃ γιὰ νὰ ἀρτιώνεται βαθμιαία καὶ στερεὰ τὸ ὅλο σχολικὸ Ἔργο. Ὅσο γιὰ τὰ παιδιά ποὺ ρίχνονται μικρὰ στὴ βιοπάλη μὲ μόνον ἐξοπλισμὸ τὰ ἐφόδια τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, πολλὰς ἐγκυρότατες φωνὲς ὑψώθηκαν ὡς τώρα στὸν τόπο μας γιὰ τὴ συγκροτημένη καὶ πολὺπλευρὴ καθοδήγησή τους, ὥστε τὰ ἐφόδια τὰ σχολικὰ νὰ ὁλοκληρωθοῦν, νὰ μὴν ἀτονήσουν. Στὴν Πολιτεία ἀπὸκειται νὰ δώσῃ σάρκα καὶ ὀστά στὶς ὀρθὲς αὐτὲς ὑποδείξεις καὶ φιλόστοργα νὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὰ παιδιά αὐτὰ κατὰ τὰ κρίσιμα καὶ διφυλὰ σὲ γνώση καὶ δράση χρόνια τῆς ἐφηβείας.

Ἀνακεφαλαιώνοντας ὅσα εἰπώθηκαν παραπάνω, μὲ σκοπὸ νὰ δοθῇ τὸ σωστὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ νόημα στὸν ἔλεγχον καὶ τὶς δοκιμασίες τῶν μαθητῶν, μποροῦμε τώρα νὰ τὰ συνοψίσωμε στὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα : Γιὰ κάθε μορφωτικὸ ζήτημα ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσωμε, θὰ ἔχωμε ὑπόψη ὅτι τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο ὑποχρεώνεται καὶ μπορεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὰ βασικὰ σχολεῖα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ σωστὴ μόρφωση καὶ πρόοδο. Προσθέτομε ὅμως ὅτι στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας, ἂν τοὺς δοθῇ ἡ ἀνάλογη προσοχὴ καὶ φροντίδα, θὰ ἐδραιωθοῦν, θὰ ἔχουν τὴν ὁλοκληρωμένη καὶ γόνιμη ἀπόδοσιν. Γιὰ ὅλα ὅμως αὐτὰ ἀπαιτεῖται ἀγρυπνὴ παρακολούθησις, καθημερινὴ καὶ στὴ λεπτομέρεια ἀκόμη προετοιμασία, συντονισμὸς στὴν κίνηση, στενὴ συνεργατικότητα μεταξὺ τῶν συναδέλφων εἴτε δάσκαλοι εἴτε καθηγηταί. Ὅλα αὐτὰ ἀναντίρρητα ἐπιπροσθέτουν βάσιν, ἀκόμη περισσότερες μέριμνες καὶ φροντίδες στοὺς ὅμους τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου. Συντελοῦν ὁμοῦς ἀκόμη περισσότερο στὴν ἐπιτυχίαν «τοῦ ἀγῶνα τοῦ καλοῦ ποὺ ἀγωνίζονται» καὶ στὴν πληρέστερη καὶ πιὸ συγκροτημένη ἀπόδοσιν τοῦ Ἔργου τοῦ σχολείου.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΙΔΟΥΣΗ

Ἡ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΥΡΗΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΣΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Πολὺς λόγος καὶ περισσότερος θόρυβος γίνεται τώρα τελευταῖα γιὰ τὶς ἐπιτεύξεις τῆς Ἐπιστήμης, ὅσον ἀφορᾷ τὴ δομὴ τοῦ ἀτόμου. Κι' οἱ πιὸ ἀνίδεοι στὰ φυσικὰ φαινόμενα μιλοῦν γιὰ ἀτομικὴ ἐνέργεια, πυρηνικὴ Φυσικὴ, διάσπαση τοῦ ἀτόμου κτλ. Ἔτσι συμβαίνει πάντοτε. Σὲ κάθε κατάκτηση τῆς Ἐπιστήμης ὁ ἄνθρωπος βρῖσκεται ἀπροετοίμαστος καὶ εἰδικὰ ὅποιος δὲν ἀσχολεῖται μ' αὐτὴ κι' ἀγνοεῖ τὰ μυστικὰ τῆς. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὴ διάσπαση τοῦ ἀτόμου. Ὅπως συνέβαινε καὶ ἄλλοτε. Φανταστήκαμε ποτέ, πόσο ἐντυπωσιάσθηκε ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶδε πρώτη φορὰ νὰ τὸν φωτίζει ἡ ἠλεκτρικὴ λάμπα, μόλις πατοῦσε ἓνα κουμπί ;

Ὅλοι σήμερα φαντάζονται ὅτι ἀνοίγεται καινούριος ὁρίζοντας, στὸν ὁποῖο ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος θὰ βρῇ τὴν ἡσυχίαν του καὶ ἴσως τὴ λύτρωσίν του ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ τὸν τυραννοῦν. Γι' αὐτὸ ὅλοι φωνάζουν νὰ « διαπαιδαγωγηθῇ » ὁ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὶς νέες κατακτήσεις τῆς Φυσικῆς καὶ νὰ εἰσαχθῇ τὸ μάθημα τῆς Ἀτομικῆς καὶ Πυρηνικῆς Φυσικῆς στὰ Γυμνάσια, γιὰ νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὸν νέον κόσμον ποὺ μᾶς περιμένει. Νὰ οργανωθοῦν μάλιστα καὶ διαλέξεις γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ νὰ μνηθοῦν κι' αὐτοὶ καὶ νὰ ἐνημερωθοῦν στὰ νέα φαινόμενα ! Μοῦ φαίνεται ὅμως πῶς τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι. Καὶ νὰ γιατί.

Ἡ Ἐπιστήμη διαρκῶς ἐρευνᾷ τὸν κόσμον καὶ ἐξηγεῖ φαινόμενα, ποὺ ὡς τὰ τότε ἦταν ἀνεξήγητα. Κι' ἐνῶ γιὰ μιὰ στιγμή τῆς φαίνεται, πῶς κάποιον ἐφθασε καὶ πλησιάζει στὸ τέρας τῆς ἐρευνᾶς τῆς, ὅπου ἡ ζηλότυπη Φύσις κρύπτει τὰ μυστικὰ τῆς, μὲ μιὰς πλανιέται σὲ ἄγνωστο χῶρον γεμάτο μὲ πλῆθος ἀπὸ ἀνεξερευνήτα φαινόμενα. Θὰ κατορθώσῃ ποτέ νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ μὴ μείνῃ τίποτε ἄγνωστο καὶ ἀνεξερευνήτο ; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἔτσι διαρκῶς θὰ ταξιδεύῃ, κάποτε θὰ πελαγοδρομῇ καὶ οὐδέποτε θὰ ὁλοκληρώσῃ τὴ μελέτη τῶν φαινομένων. Αὐτὸ τουλάχιστον ἀπέδειξε ὡς τὰ τώρα ἡ ἱστορία τῆς.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι πολὺ γνωστὰ καὶ θὰ 'ταν περιττὸ νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανεὶς. Ἀναγκάζεται ὅμως νὰ τὰ ἐπαναλάβῃ, γιατί πρέπει νὰ μπῇ κάποιο φρένο στὸν ἐνθουσιασμό ποὺ μᾶς ἐπιασε γιὰ τὶς τελευταῖες κατακτήσεις τῆς Φυσικῆς. Γι' αὐτὲς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας εἰσάγει τὸ μάθημα τῆς Ἀτομικῆς καὶ Πυρηνικῆς Φυσικῆς στὰ Γυμνάσια. Ἡ Φυσικὴ ὁμοῦς διδάσκεται στὰ Γυμνάσια. Ἡ Ἀτομικὴ καὶ Πυρηνικὴ Φυσικὴ εἶναι προέκταση τοῦ μαθήματος ποὺ διδάσκεται. Ὁ μαθητὴς τόσο στὴ Μηχανικὴ καὶ στὴ Θερμότητα, ὅσο καὶ στὸν Ἠλεκτροϊσμό μαθαίνει ὅλες τὶς ἀρχές, στὶς ὁποῖες στηρίζεται ἡ Ἀτομικὴ καὶ Πυρηνικὴ Φυσικὴ. Δὲν ἔχει παρὰ σ' αὐτὰ, ποὺ ξέρει, νὰ προσθέσῃ καὶ μερικὰ ἀκόμη. Γιατί ἂν κάθε φορὰ, ποὺ προχωρεῖ κάποια ἐπιστήμη, τὴν κομματιάσωμε γιὰ νὰ διδάσκωμε κάθε κομμάτι χωριστὰ, φαντάζεσθε ποῦ θὰ φθάσωμε. Κι' ἐπειτα, γιατί αὐτὸ νὰ ἰσχύῃ μόνον στὴ Φυσικὴ καὶ ὄχι στὴ Βιολογία, ποὺ στὰ τελευταῖα χρόνια οἱ κατακτήσεις τῆς ξεπέρασαν κάθε ὅριο, καὶ στὰ Ἑλληνικά ; Ἔτσι γιὰ τὰ τελευταῖα θὰ 'χομε π.χ. ἰδιαίτερο μάθημα Γλωσσολογίας, Ἀρχαιολογίας, Γραμματολογίας κτλ. Ποῦ θὰ πᾶμε ὅμως ἔτσι ;

Θὰ πῆτε βέβαια, πῶς ὁ μαθητὴς δὲ μαθαίνει ἀρκετὰ γιὰ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ μας. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ. Τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα νὰ διδάσκωνται, εἶναι ἐπεραρκετὰ. Ἀρκεῖ κάθε φορὰ ὁ καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν νὰ 'ναι ἐνήμερος τῶν νέων κατακτήσεων τῆς ἐπιστήμης του. Τί συμβαίνει ὅμως στὴν πραγματικότητα ; Μένει καὶ ἀρκεῖται μὲ τὶς γνώσεις ποὺ ἀποσπάζει ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον. Γιατί ; Γιατί, ποῦ νὰ βρῇ τὰ κατάλληλα βιβλία, τὰ εἰδικὰ περιοδικὰ, γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὶς γνώσεις του ; Νὰ τὰ ἀγοράσῃ δὲν εἶναι δυνατόν.

Νά τὰ βρῇ στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Γυμνασίου ; Αὐτὴ δὲν ἔχει οὔτε τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἂς φωνάζουμε πὼς τὸ κλασσικὸ Γυμνάσιο εἶναι τὸ φυτώριο τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων. Μένει ἐπομένως ὅπως ἦταν ὅταν πρωτοδιορίσθηκε καὶ ἀρκεῖται νὰ ἀντλή ἀπὸ τὸ διδακτικὸ βιβλίον.

Εἶπα παραπάνω ὅτι τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα προβλέπει, ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς νὰ ᾖ ἄρτια. Οἱ ὥρες ὅμως τῆς διδασκαλίας ; Ἀσφαλῶς εἶναι πολὺ λίγες. Μὲ 2 ὥρες τὴν ἐβδομάδα στὴν Ε' τάξη καὶ 3 στὴν ΣΤ' δὲν διδάσκονται οὔτε οἱ βασικὲς ἀρχὲς τῆς Φυσικῆς. Πρέπει νὰ γίνουν πρὸς πολλὰς, ὅποτε ὄχι μόνον ὅλα τὰ κεφάλαια τῆς Φυσικῆς θὰ διδάσκονται, ἀλλὰ καὶ ὅσα χρειάζονται ἀπὸ τὴν Ἀτομικὴ καὶ Πυρηνικὴ Φυσικὴ. Γιατὶ ἡ σημερινὴ κατάσταση εἶναι ἀπογοητευτικὴ. Νά π.χ. ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα. Τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς στὴν Ε' τάξη τοῦ Γυμνασίου διδάσκεται δυὸ ὥρες τὴν ἐβδομάδα. Τὰ σχολεῖα ἐργάζονται τὸ πολὺ 30 ἐβδομάδες τὸ ἔτος. Ἐπομένως τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς θὰ διδαχθῇ $30 \times 2 = 60$ ὥρες. Αὐτὸ φυσικὰ στὶς πρὸς εὐνοϊκὰς συνθῆκες. Γιατὶ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὑπάρχουν κ' οἱ γιορτές, τὰ πανηγύρια, οἱ ἐπιδείξεις τῆς Γυμναστικῆς, οἱ παρελάσεις, τὰ πένθη κτλ. Ἀς ὑποθέσουμε ὅμως πὼς τὸ μάθημα αὐτὸ δὲν ἔχασε καμιὰ ὥρα διδασκαλίας καὶ διδάχθηκε 60 ὥρες.

Ἡ Φυσικὴ τῆς Ε' τάξεως τοῦ Ο.Ε.Σ.Β. ἔχει 338 σελίδες, ἐπομένως σὲ κάθε μάθημα θὰ διδαχθῶν $338 : 60 = 5,6$ σελίδες περίπου. Εἶναι δυνατόν αὐτό ; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μάθημα θὰ παρακολουθῆται καὶ μὲ πειράματα, οἱ μαθητὲς πρέπει νὰ λύσουν καὶ τὰ 187 προβλήματα ποὺ περιέχει τὸ βιβλίον. Ἀς ὑποθέσουμε ὅμως ὅτι ἀπ' αὐτὰ θὰ λυθοῦν μόνον τὸ $1/3$, γιατί τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἀνάλογα μ' ὅσα θὰ λυθοῦν στὴν παράδοση. Πρέπει ἐπομένως νὰ λυθοῦν 60 προβλήματα περίπου, ποὺ θὰ ἀποροφῶσιν ἀσφαλῶς 20 ὥρες τουλάχιστο. Μένουν τότε γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς θεωρίας $60 - 20 = 40$ ὥρες. Νά γιατί ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς δὲν προφταίνει νὰ διδάξῃ ὅλη τὴν ὕλη τοῦ προγράμματος καὶ διδάσκει μόνον τὴ Μηχανικὴ τῶν στερεῶν, ὁρῶν καὶ ἀερίων τὸ πολὺ. Τὸ κεφάλαιο τῆς Θερμότητος, ποὺ ᾖναι βασικὸ, τὸ στέλνει σὲ ἀόριστὴ ἄδεια. Νά γιατί ὁ μαθητὴς τρέχει στὰ Φροντιστήρια γιὰ νὰ ὁλοκληρώσῃ τὶς γνώσεις του. Αὐτός, μοῦ φαίνεται, εἶναι ὁ σπουδαιότερος λόγος τῆς ἀνθρώσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἰδρυμάτων αὐτῶν.

Καὶ τώρα δυὸ λόγια γιὰ τὴ μετεκπαιδεύουσα τῶν καθηγητῶν τῶν Φυσικῶν στὴν Ἀτομικὴ καὶ Πυρηνικὴ Φυσικὴ. Εἶναι δυὸ χρόνια ποὺ τὸ καλοκαίρι στὶς διακοπὲς ὁρισμένοι καθηγητὲς τῶν Φυσικῶν μετεκπαιδεύονται 20 μέρες στὰ μαθήματα τῆς Πυρηνικῆς Φυσικῆς. Τὸ μέτρο κατ' ἀρχὴν εἶναι ἄριστο. Ἀς τὸ ἐξετάσουμε ὅμως λίγο καλύτερα. Ὁ καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν τί θὰ προφθάσῃ νὰ μάθῃ στὶς 20 αὐτὲς μέρες, ὅστερα μάλιστα ἀπὸ κοπιαστικὴ δουλειὰ δέκα μηνῶν ; Θὰ μπορούσε βέβαια πολλὰ νὰ ἀποκομίσῃ, ἂν διαρκῶς παρακολουθῇ τὴν ἐπιστῆμην του. Ὅταν ὅμως ἐπὶ χρόνια διδάσκῃ τὰ « τετριμμένα » — καὶ τὴ μηχανὴ τοῦ Αἰνσไตน์ ἀκόμη — ἔχει πρόσφορο ἔδαφος γιὰ νὰ καλλιεργηθῇ ; Κάτι θὰ ἀκούσῃ, κάτι θὰ μάθῃ, καὶ στὸ τέλος ἂν τὸν ρωτήσετε κάτι συγκεκριμένο, πελαγώνει.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνουμε: Τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς, ὅπως σήμερον διδάσκεται, δὲν προσφέρει μεγάλα πράγματα. Πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ ὥρες διδασκαλίας, νὰ γραφοῦν κατάλληλα διδακτικὰ βιβλία καὶ νὰ πλουτισθοῦν μὲ εἰδικὰ περιοδικὰ καὶ συγγράμματα οἱ σχολικὲς βιβλιοθήκες. Γιὰ νὰ μπορῇ ὁ καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν νὰ μορφωθῇ, τί λέγω ; νὰ μορφώνεται. Γιατὶ ἡ ἐπιστῆμην κ' ἡ ἔρευνά της δὲν εἶναι στατικὴ, ἀλλὰ δυναμικὴ. Διαρκῶς προχωρεῖ καὶ οὐδέποτε ξεκουράζεται. Ἀλλως τε αὐτὸ θὰ πῇ ἔρευνα, « ἀένας κίνησις » μὲ τὴν ἔννοια τοῦ « τὰ πάντα ρεῖ » τοῦ Ἡράκλειτου. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῇ στὸ σχολεῖον ξεχωριστὸ μάθημα Πυρηνικῆς Φυσικῆς, γιατί ὅ,τι θὰ διδάξουμε σ' αὐτό, μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ στὸ γενικὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς.

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΑΪΡΗΣ



«ΤΙ ΚΑΝΕΙΣ;» «ΠΟΥ ΠΑΣ;»

(Μιὰ περίπτωση)

Εἶναι ἓνας ἄντρας τριανταοχτὼ χρονῶ. Διπλωματοῦχος. Μὲ πολλοὺς κόπους καὶ πολλὴν ἀνορεξία κατόρθωσε ν' ἀποκτήσῃ αὐτὸ τὸ δίπλωμα. Ἐνὰ δίπλωμα ποὺ φτιάχνει ἓνα ἐλεύθερο ἐπαγγελματία γεμᾶτο ὄνειρα καὶ δυνατότητες γιὰ δράση δημιουργικὴ, γιὰ ἀνοδο κοινωνικὴ, γιὰ ἱκανοποίηση κάθε λογῆς. Ὅμως αὐτὸς δὲν ἔνιωθε οὔτε τέτοιες δυνατότητες οὔτε τέτοιες ἐπιθυμίες. Καλὰ καλὰ δὲν ἔνιωθε καμιὰ ἐπιθυμία, ἀκόμη κ' οἱ πρὸς ἐνστικτικὰς ἀνάγκες σκόνταφταν πάνω σὲ μιὰ πλήρη ἀδράνεια βούλησης καὶ ἀπόφασης. Νά πάει νὰ πιεῖ ἓνα ποτήρι νερό. Ναι ! Διψοῦσε καὶ καλὸ θάτανε νὰ πιεῖ ἓνα ποτήρι νερό. Δὲν εἶχε παρὰ νὰ κάνει δύο βήματα. Μὰ σὰν κάτι νὰ τὸν κρατοῦσε, νὰ παράλυε τὴ θέλησή του, νὰ σβηνε τὴν ἐπιθυμίαν του, νὰ τὸν ἀδρανοῦσε. Φορὲς-φορὲς μάλιστα ποὺ ἦταν σὰν ἑτοιμος νὰ σηκωθεῖ γιὰ τὸ ποτήρι τὸ νερό, τοῦ φαινότανε σὰν νὰκούγε μιὰ φωνὴ ἀπαγορευτικὴ :

— Ποῦ πᾶς ;

Φανταστικὴ ἦταν αὐτὴ ἡ φωνή. Κανείς φυσικὰ δὲν ὑπῆρχε νὰ τοῦ μιλήσῃ καὶ νὰ τοῦ ἀπαγορεύσῃ. Μὰ κάποιαν ἐποχὴ, ὅταν ἦταν παιδί, κ' ἀκόμη ἑφηβος καὶ φοιτητής, ἡ φωνὴ ἦταν ἀληθινή. Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς μητέρας του ποὺ πάντα τὸν παρότρυνε, «μοναχογυιὸ» καθὼς τὸν εἶχε κ' ἀντάμα μητέρα καὶ πατέρα καθὼς ἦταν ἀφόντος πέθανε ὁ ἄντρας τῆς.

Καθότανε μ' ἓνα πλεχτὸ σὲ μιὰ πολυθρόνα πίσω του, ἀθέατη αὐτὴ, καὶ αὐτὸς σκυμμένος στὸ τραπέζι μὲ τὰ βιβλία του τὰ σχολικὰ κ' ἀργότερα τὰ φοιτητικὰ. Καὶ κάθε τόσο σήκωνε τὰ μάτια ἀπὸ τὸ πλέξιμο γιὰ νὰ τὸν παρακολουθῇ τί κάνει. Κ' ὅταν δὲν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιη πὼς διαβάζει τὸ μάθημά του, ὅταν νόμιζε πὼς κάτι σκεφτόταν, κάτι ζωγράφιζε, σὲ κάποια ἐφημερίδα ἢ περιοδικὸ εἶχε ρίξει τὸ μάτι του, τοῦ φώναζε : «Τί κάνεις ; » Καὶ αὐτὸς τὴ διαβεβαίωνε ὅτι κάνει τὴ δουλειά του, ἢ, ἂν εἶχε παρακλίνει, ξαναγύριζε στὸ μάθημά του. Δεύτερη κουβέντα δὲν χρειαζόταν. Γιατὶ τὴ μάνα του πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἀγαποῦσε καὶ μαζί τὴ φοβόταν. Κ' ἀδύναμος κ' ἄβουλος καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καθὼς εἶχε μείνει, μὲ τὶς ἀπαγορεύσεις τῆς μάνας του στὸ νὰ παίξει, νὰ κάνει παρὰ μὲ συνομηλίκους του, νὰ σηγαίνει σ' ἐκδρομὲς ἢ νὰ διατυπώνει τὴ γνώμη του, νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἱκανοποίησιν κάποιας ἐπιθυμίας του κλπ. τὴ θεωροῦσε καὶ σὰν μοναδικὸ πρόσωπο προστασίας του. Ἀν τὴν ἔχανε, θὰ χανόταν κ' αὐτός, μέσα σ' ἓνα κόσμον ποὺ τοῦ εἶχε μείνει ξένος καὶ ποὺ γι' αὐτὸ τὸν φοβόταν, τὸν φθονοῦσε καὶ τὸν μισοῦσε.

Ἔτσι τὸ «τί κάνεις ; » τῆς μητέρας του ἔμεινε στερεότυπα μονολεκτικόν. Δὲν χρειαζόταν νὰ δευτερώσῃ μ' ἄλλη λέξη, μιὰ κ' ἦταν ἀποτελεσματικὸν στὴ μονολεκτικότητά του. Ὑπῆρχε ὅμως κ' ἓνα ἄλλο μονολεκτικόν, τὸ «ποῦ πᾶς ; ». Ὅταν τύχαινε νὰ σηκωθεῖ — ὄχι γιὰ νὰ ξεμονιάσῃ — ἀλλὰ νὰ πάει νὰ πιεῖ ἓνα ποτήρι νερό ἢ νὰ πάει «πρὸς νερόν» του, συναντοῦσε τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ πρόσμενε τὴν ἄδειαν.

Ἔτσι σιγὰ-σιγὰ τοῦ ὁργανώθηκε ἓνα συναίσθημα ἀνασφάλειας καὶ ὑποτακτικότητος καὶ μιὰ πλήρης ἀβουλία καὶ ἀδράνεια ποὺ ἔπνιγε κάθε ἐπιθυμία του γιὰ πρόοδο, γιὰ συναγωνισμό, γιὰ ἐπιτυχία, γιὰ ἀπόλαυσιν. Κ' ὅταν ἡ μάνα του κάποτε πέθανε, ἔμεινε ὁλότετα ἀκυβέρνητος ἢ ἐξακολουθοῦσε νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τὶς φανταστικὰς πρὸς φωνὰς τῆς μητέρας του.

- Τί κάνεις ; ἄκουγε μὲ τὴ φαντασία του.
- Τίποτε, ἀπαντοῦσε ἀπὸ μέσα του.
- Ποῦ πᾶς ;
- Πουθενά.

Δὲν μπορούσε νὰ κάνει τὸ παραμικρό, καθὼς δὲν τοῦ εἶχε μείνει τίποτε ἀπὸ αὐτοενέργεια κ' ἀπὸ αὐτοπεποίθησι. Καὶ καθὼς δὲν ὑπῆρχε κανένας πὺν νὰ τὸν διατάξει. Ἄν εἶχε τουλάχιστον κάποιες ἐπιθυμίες πὺν νὰ τὸν σπρώξουν ; Μὰ κ' αὐτὲς ἀλίμονο τίς εἶχε σβήσει «ἡ στοργή» τῆς μανούλας του συγκεντρώνοντας ὅλες τίς ἐπιθυμίες του στὸ νὰ τὴ φοβᾶται καὶ νὰ τὴν ὑπακούει, νὰ τὴ λατρεύει καὶ νὰ περιμένει τὰ πάντα ἀπ' αὐτήν.

Ἔτσι τὰ τόσα του διαβάσματα καὶ τὸ δίπλωμα πὺν μὲ τόσους κόπους ἐπῆρε, χαμένα στάθηκαν κ' ἀναξιοποίητα. Γιατὶ τοῦ ἔλειπε ἡ πράξις, ἡ διαλεκτική, ἡ προσ-αρμογή, ἡ ἀφομοίωση, ἡ ἀξιοποίηση μέσα στὴν πραγματικότητα. Οἱ γνώσεις του μειωμένες δίχως αὐτοεμπιστοσύνη καὶ αὐτοενέργεια δὲν ἦταν παρὰ ἓνα βιβλίο νεκρό. Καὶ μόνον ὅταν τὸ ἐνστικτο τῆς στοιχειώδους ζωῆς τὸν παράσφιζε, ἀναγκάστηκε νὰ βρεῖ κάποιον πὺν νὰ τὸν «διατάξει» καθὼς ἡ μάνα του γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐργασθεῖ. Νὰ κάνει μιὰ δουλειὰ μηχανικὴ καὶ δίχως προσωπικότητα, γιατί γιὰ περισσότερα δὲν ἦταν ἱκανός. Ἔτσι ἔγινε ὑπάλληλος ἐνὸς πρώην συμφοιτητοῦ του. Μικρὸς ὑπάλληλος. Κ' ἄς εἶχανε τὸ ἴδιο δίπλωμα. Καὶ μάλιστα αὐτὸς μὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ τὸ ἀφεντικό του τὸν μεγαλοεπιχειρηματία.

N. N. ΔΡΑΚΟΥΤΙΔΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Στις 15, 16 καὶ 17 Μαρτίου ἔγινε στὸ Παρίσι μὲ πρωτοβουλία τῆς Γαλλικῆς Κυβέρνησης καὶ στὸ πλαίσιο τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης Διάσκεψη γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Νεότητος. Ἐλαβαν μέρος κυβερνητικοὶ ἀντιπρόσωποι 16 κρατῶν (Αὐστρίας, Βελγίου, Γαλλίας, Γερμανίας, Δανίας, Ἑλλάδος, Ἰρλανδίας, Ἰσπανίας, Ἰστανδίας, Ἰταλίας, Λουξεμβούργου, Μεγάλης Βρετανίας, Νορβηγίας, Ὁλλανδίας, Σουηδίας καὶ Τουρκίας) καὶ μὲ ὁμόφωνες ἀποφάσεις ἔθεσαν τίς βάσεις γιὰ μιὰ στενὴ συνεργασία τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν καὶ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ σημερινὰ λεπτὰ καὶ περίπλοκα προβλήματα τῆς Νεότητος. Ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτὰ οἱ σύνεδροι ξεχώρισαν τρία πὺν ἐκρίθησαν σπουδαιότερα καὶ πὺν ἐπείγοντα ἀπὸ τὰ ἄλλα :

1. Ἡ μόρφωση στελεχῶν γιὰ τίς ὁργανώσεις τῶν Νέων.
2. Ἡ μέριμνα γιὰ τοὺς Νέους πὺν δὲν ἀνήκουν σὲ ὁργανώσεις.
- Καὶ 3. πὺν νὰ ἀποτραποῦν οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἢ τίς δυσκολίες κοινωνικῆς προσαρμογῆς τῶν Νέων.

Γιὰ τὴ συστηματικὴ μελέτη τῶν προβλημάτων τούτων ἀποφασίσθηκαν συναντήσεις ἐμπειρογνομόνων καὶ στελεχῶν κατὰ τὰ ἐρχόμενα

δύο ἔτη στὴν Ὁλλανδία, στὴ Γαλλία, στὴ Γερμανία, στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἰταλία. Οἱ συναντήσεις αὐτὲς θὰ ἐπιτρέψουν νὰ γνωρίσουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπὶ τόπου τὴν κίνησι τῶν Νέων καὶ τὴν κοινωνικὴ γι' αὐτοὺς πρόνοια στίς μεγάλες εὐρωπαϊκὲς χώρες. Ὅπως τονίσθηκε στὴ Διάσκεψη ἀπὸ τὸν Πρόεδρό της κ. Herzog (ἀνώτερο Ἐπίτροπο τῆς Νεολαίας στὸ Γαλλικὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας) καὶ τοὺς ἄλλους συνέδρους, κύρια μέριμνα ὅλων πρέπει νὰ εἶναι σήμερα πὺν θὰ διαπλάσθῃ μιὰ σωματικά καὶ ψυχικά ὑγιὲς Νεολαία πὺν θὰ κρατῇ στερεὰ στὰ χέρια της τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης μὲ ἐπίγνωση τῶν κοινῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ κοινῶ πολιτισμοῦ πὺν ἐνώνει τίς Εὐρωπαϊκὲς χώρες.

Τὴν Ἑλλάδα ἀντιπροσώπευσε στὴ Διάσκεψη ὁ κ. Ε. Π. Παπανοῦτσος.

Ἡ «Παίδεια καὶ Ζωή» παρακολουθεῖ μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὴν κίνησι πὺν σημειώ-νεται σήμερα παντοῦ γιὰ τὴ Νεότητι καὶ εὐχεται νὰ καρποφορήσουν οἱ προσπάθειες πὺν γίνονται, γιὰ νὰ δοθῇ τοῖς Νέοις ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ βοήθεια, ὥστε νὰ βροῦν τὸ δρόμο τοὺς καὶ νὰ ἐπωμισθοῦν τίς εὐθύνες τοὺς γιὰ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

δύναμι μὴ ἀπὸ τὴν πίστι τοῦ στὴ συνέχεια τοῦ ἔθνους, κ' ἀπ' τὴν ἀπέραντη ἀγάπ τοῦ γιὰ τὸ παιδί. Δὲ μορφώνει μὴ ἀπὸ τὸν ὁρὸς τοῦ ἔθνους εἶναι νὰ συντροφεύει τὴν παιδικὴ μὴ ἀπὸ τὴν γαμὰ ἀπορία καὶ θλίψη παιδικὰ μάτια, στίς δύσκολες στιγμὲς τῆς πρώτης ἐφηβείας, στίς ὥρες τῆς πρώτης διάψευσης πὺν δίνει ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα.

Πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ, χάθηκε, ὅστερ' ἀπὸ ἀρρώστια μερικῶν ἐβδομάδων, πολὺ νέα ἀκόμη, μιὰ εὐγενέστατη δασκαλικὴ μορφή : ἡ Κατίνα Παπᾶ. Θάταν ἀδύνατο σὲ λίγες γραμμὲς νὰ δώ-σει κανεὶς τὴν ὁμορφιά, τὸ πνευματικὸ βάθος, τὴ λεπτότητα καὶ, συγχρόνως, τὴ λιτότητα τῆς φυσιογνωμίας της. Ἡ σύντομη ἐξάλλου ζωὴ της μιλάει καλύτερα, πέρα ἀπὸ κάθε σχῆμα. Ἀδιάκοπος ἀγὼνας γιὰ πνευματικὴ τελείωσι καὶ συγχρόνως πλούσια, ποικιλοτροπὴ προσφορὰ χαρακτηρίζαν τὴ συμπαθέστατη καὶ σεμνότετη παιδαγωγὸ καὶ λογοτέχνη.

Γεννημένη στὰ 1903, στοὺς Γιαννιτσάτες τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἔζησε τὰ πρῶτα της χρόνια στὴν Κέρκυρα, ὅπου κατέφυγε ἡ οἰκογένειά της καταδιωγμένη. Τὸ νησί αὐτὸ στάθηκε ὁ ἀγαπημένος της τόπος, ὡς τὸ θάνατό της.

Κατίνα Γ. Παπᾶ

Κάθε ἀληθινὸς δάσκαλος πὺν χάνεται γιὰ πάντα, κλείνει λὲς καὶ περιορίζει τὸν κύκλο τῆς ἀνθρωπιάς στὸν τόπο μας. Στὴν ἀντιφατικὴν ἐποχὴ πὺν ζοῦμε, μηχανοκρατικὴ ἀπ' τὴ μιὰ πλευρὰ, μὲ ἀνυπολόγιστες ἐλπίδες καὶ ὑποσχέσεις ἀπ' τὴν ἄλλη, ἔχει ἀναλάβει ὁ δάσκαλος τὸ πὺν βαρὺ καθήκον : τὴν πνευματικὴ προκοπὴ καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνύψωσι τῆς νέας γενεᾶς. Κι ὅλα αὐτὰ, πρέπει νὰ παλεύει καθημερινὰ νὰ τὰ πραγματοποιᾷ σ' ἓναν κόσμον ἀντίξοο, ὅπου συχνὰ ματώσει τὰ πάντα, ζωντανὰ καὶ ἄψυχα, ἀντιδρῶν στὸ ἔργο του, σ' ἓναν κόσμο ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔφτασε νὰ κατέχει τὴν πὺν ἀσήμαντην ἐξωτερικὴν θέσι. Κι εἶναι ἀξιοθαύμαστος ὁ μοναχικὸς τοῦ ἀγῶνας, ἡ ἀδιάκοπη προσπάθειά του, ἡ γεμάτη πίστι καὶ ἀφοσίωσι, νὰ μὴ λυγίσει στὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ νὰ σταθεῖ στέρεα καὶ νὰ βοηθῇ μ' ὅλες τοὺς δυνάμεις τὴν πὺν τρυφερὴ θῆσι μ' ὅλες τοὺς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, τὰ παιδιά. Νὰ καὶ πολὺτιμη μερίδα τοῦ ἔθνους, τὰ παιδιά. Νὰ τοὺς ἀνοίξει τὰ μάτια στὸν ὁμορφὸν κόσμο τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων.

Κάθε μέρα, κάθε ὥρα πρέπει ν' ἀντιμετωπίζει τὰ πὺν ποικιλότροπα προβλήματα, ἀντλώντας

Παιδί ακόμα, στο Γυμνάσιο, ξεχώριζε από τους συνομήλικούς της. Ως τελειόφοιτη, μάλιστα, πήρε το χρυσό μετάλλιο Ward Douglas, που δινόταν άλλοτε στους αριστούχους της Ίονιου Ακαδημίας. Τέλειωσε τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και την Παιδαγωγικήν Ακαδημία Αθηνών κι άμέσως τοποθετήθηκε ως καθηγήτρια στο Αρσάκειο της Κέρκυρας. Αργότερα, υπηρέτησε σε γυμνάσια της Αθήνας.

Στα 1930, η Κατίνα Παπᾶ πήγε με υποτροφία του Υπουργείου Παιδείας να συνεχίσει τις σπουδές της στη Γερμανία και την Αυστρία. Εκεί ειδικεύτηκε στην Ψυχολογία και τη Θεραπευτική Παιδαγωγική στα Πανεπιστήμια Βιέννης, Μονάχου και Βερολίνου. Μαθήτρια μεγάλων ψυχολόγων — του Άντλερ, του Ζάιφ, του Κύνκελ και του Κάιλερ — με εξαιρετικήν επίδοση, παντού απ' όπου πέρασε, διακρίθηκε αφήνοντας τις καλύτερες εντυπώσεις.

Στα 1933, πήγε στην Ιταλία για τη συστηματική παρακολούθηση και τη μελέτη της λειτουργίας ειδικών σχολείων για ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά.

Γυρνώντας στην Ελλάδα δούλεψε αξιόλογα και πολύπλευρα στο ΣΤ' Γυμνάσιο Θηλέων Αθηνών. Εκεί, σειρές ατέλειωτες κοριτσιών διαπλάσθηκαν και μορφώθηκαν από την Κατίνα Παπᾶ.

Ανθρωπος βαθύτατα πολιτισμένος, με αξιοσημείωτη μόρφωση, γεμάτη αγάπη για τα παιδιά, είχε το χάρισμα να κάνει το μαθητή της αληθινή μυσταγωγία, όπου οι μαθήτριά της ανακάλυπταν τα μυστικά του αρχαίου πολιτισμού, της ιστορίας της Ανθρωπότητας, της Ψυχολογίας και της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Πέρα όμως από κάθε γνώση που μετέδιδε, διέθετε τη θαυμαστή ικανότητα να διαμορφώνει τις παιδικές ψυχές, προσεγγίζοντας τις με απείρανη λεπτότητα και με γνήσιο ενδιαφέρον. Είχε τη δύναμη να πλησιάζει και να πείθει. Να διορθώνει και να συντροφεύει μητρικά, όταν χρειαζόταν. Το βαθύ της βλέμμα, γεμάτο κατανόηση και εντιμότητα, τόνιωσε κανείς χρόνια μετά την αποφοίτηση απ' το σχολείο να τον συντροφεύει και να τον στηρίζει. Πρότυπο ήθους και σεμνότητας ή ίδια, μόνο με το παράδειμά της μπορούσε να στηρίξει και να σφυρηλατεί ψυχές γερές και σωστές, αληθινούς ανθρώπους.

Στο ΣΤ' Γυμνάσιο Θηλέων της Αθήνας ίδρυσε στα 1953 τον πρώτο Συμβουλευτικό Παιδαγωγικό Σταθμό, που εργάστηκε αξιοθαύμαστα και αθόρυβα ως το 1954, όποτε αποσύρθηκε η Κατίνα Παπᾶ απ' την εκπαίδευση, για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία. Ο Σταθμός αυτός πρόσφερε την ψυχικήν υγεία σ' ένα πλήθος βασανισμένων παιδικών ψυχών.

Η Κατίνα Παπᾶ ήταν άνθρωπος πολύπλευρος. Γερά πιασμένη απ' τη ζωή, παρ' όλη την ευαισθησία της υγείας της, δούλευε άσταιμά. Γεμάτη ευαισθησία, προικισμένη με δξύπνη παρατηρητικότητα, ήξερε να μπαίνει βαθύτατα στην ανθρώπινη ψυχή και να την ανα-

λύει. Η άπασχόλησή της με τη Λογοτεχνία στάθηκε δημιουργική. Ο πρώτος τόμος διηγημάτων, που κυκλοφόρησε στα 1935 με τίτλο «Στη Συκαμιά από κάτω», τιμήθηκε τον ίδιο χρόνο με το Βικέλιο έπαθλο της Ακαδημίας. Στα 1948, κυκλοφόρησε δεύτερη συλλογή διηγημάτων με τίτλο «Αν άλλαζαν όλα». Και τα δύο της βιβλία ξεχωρίζουν για τη ζωντάνια, την ευαισθησία, τη χάρη και την απλότητα. Με τελείως λιτά μέσα προβάλλει τους ήρωές της με απόλυτη πειστικότητα, προσφέροντας ένα κείμενο αληθινά υποδειγματικό. Λιτή στη φράση της, έχοντας πάντα να πει πολλά σωστά και ουσιαστικά, δε χρειάζεται να καταφύγει σε εξωτερικά και εύκολα μέσα. Οι άνθρωποί της, μικροί και μεγάλοι, παραδέρνουν μες στα ποιικιλότροπα προβλήματα τους κι η ψυχή τους φωτίζεται έντονα με τη δική της βοήθεια. Ξεχωρίζουν πάντα στο έργο της τα διηγήματα που κεντρικοί ήρωές τους είναι παιδιά, μικρά ή μεγάλα. Έχοντας ζήσει χρόνια ολόκληρα τα παιδικά προβλήματα, σε όλες τους τις εκδηλώσεις, ή ίδια από πολύ κοντά, ξέρει να τα παρουσιάσει με τον πιο αληθινό και πειστικό τρόπο.

Ένα τρίτακτο δράμα της με τίτλο «Ο Ξένος» έμεινε ανέκδοτο. Πολλές παιδαγωγικές και φιλολογικές της μελέτες δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς στην «Παιδεία» και στη «Νέα Έστια». Δοκίμια και μελέτες της, για «την Ήθική και το Θέατρο», για «τη Φιλοσοφία της Τέχνης στην Ελλάδα», για τα «αγαθήλια έθιμα της Βορείου Ηπείρου» δημοσιεύτηκαν σε διάφορα περιοδικά των Αθηνών και της Κέρκυρας. Πέρσι μεταφράστηκε στα γερμανικά διηγήματός της, στην Ανθολογία Νεοελλήνων Διηγηματογράφων, που εξέδωσε η Καθηγήτρια της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ κ. Ισιδ. Καμαρινέα-Ρόζενταλ. Η γερμανική κριτική πολύ πρόσεξε το διήγημά της Κατίνας Παπᾶ. Αρχισαν να μιλούν γι' αυτήν έφετος και στην Έλβετία. Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός της Ζυρίχης, στα τέλη Σεπτεμβρίου, έδωσε σε μετάφραση ένα ολόκληρο διήγημά της, κρίνοντάς το με τα καλύτερα λόγια. Έτοιμάζε την έκδοση του μυθιστορηματός της «Σ' ένα Γυμνάσιο Θηλέων» — που το κυκλοφόρησε ο Έκδοτικός Οίκος Δίφρος —, όταν τη βρήκε η αρρώστια που κανείς δεν πίστεψε πως θάταν τόσο μοιραία. Πλάι στα παιδιά, που αγαπήσε ολόψυχα και τους χάρισε τα καλύτερα χρόνια της ζωής της, ή Λογοτεχνία στάθηκε το δεύτερο πάθος της. Δεν αξιώθηκε όμως να δώσει ό,τι λογάριζε. Στερήθηκε ακόμα και την απλούστατη χαρά, να ιδεί τελειωμένο το βιβλίο της, έτοιμο να κυκλοφορήσει. Είναι φοβερή κοινοτοπία να πει κανείς πως ο θάνατός της αφήνει ένα μεγάλο κενό. Στη στενόκαρδη εποχή μας, όπου ή αλήθεια και ή ουσία βυθίζεται κάτω από τα μεγάλα λόγια και την προσποίηση, το πέρασμα ενός ανθρώπου με τέτοιον ψυχικό πλούτο ήταν αληθινή εύλογία. Λυπάται μόνο κανείς κατάνκαρδα που αυτό το πέρασμα στάθηκε τόσο σύντομο, που το νήμα κόπηκε τόσο ξαφνικά.

ΑΘΗΝΑ Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

έτοιμάζει μέσα στο 1960 δύο βαρυσήμαντα τεύχη:

1) Ένα αφιερωμένο στο μεγάλο γλωσσολόγο του Έκπαιδευτικού Δημοτικισμού

ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

με τη συνεργασία εκπαιδευτικών και λογίων που θα αναλύσουν την προσωπικότητα και το έργο του.

2) Και ένα άλλο με τη σύμπραξη του Έκπαιδευτικού Τμήματος της ΟΥΝΕΣΚΟ αφιερωμένο στην **ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**.

Κορυφαίοι ξένοι ειδικοί θα παρουσιάσουν την παγκόσμια κίνηση που γίνεται σ' αυτό τον τομέα.

Άρθρα πρωτότυπα. Αποκλειστική δημοσίευση για την Ελλάδα στις στήλες της ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΖΩΗΣ.

Για την παιδαγωγική βιβλιοθήκη
κάθε Σχολείου, κάθε Έκπαιδευτικού
το βιβλίο του

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

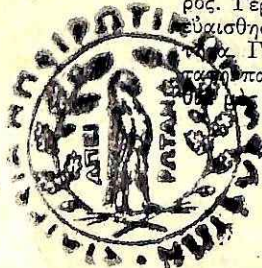
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ένας μεγάλου σχήματος τόμος 366 σελίδων

Πωλείται σε όλα τα Βιβλιοπωλεία

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ «ΙΚΑΡΟΣ»,

Βουλής 4, Αθήναι



Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

μοναδικό στην Ελλάδα επιστημονικό
παιδαγωγικό περιοδικό, που αντιπροσω-
πεύει την προοδευτική εκπαιδευτική
κίνηση στη χώρα μας, μπήκε στο 14^ο
έτος της ζωής της.

— Είσαι 'Αναγνώστης τῆς «Παιδείας καὶ Ζωῆς»;
'Εξασφάλισέ της ἀκόμη ἓναν 'Αναγνώστη
γιὰ τὸ 1960.

— Εἶσαι Συνδρομητὴς τῆς «Παιδείας καὶ Ζωῆς»;
'Εξασφάλισέ της ἀκόμη ἓνα Συνδρομητὴ
γιὰ τὸ 1960.

"Ετσι θὰ βοηθήσετε τὸ καθαρὰ ἰδεολογικὸ τοῦτο
περιοδικὸ στὸν πνευματικὸ καὶ ἔθνικὸ ἀγώνα του.

Νέοι συνδρομητὲς
συμπληρώσετε καὶ ταχυδρομήσετε τὸ Δελτάριο :

Πρὸς τὴν
«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
'Αναγνωστοπούλου 10
'Αθήνας

Παρακαλῶ νὰ μὲ ἐγγρά-
ψετε συνδρομητὴ γιὰ ἓνα
ἔτος στὸ περιοδικό σας. Τὴ
συνδρομὴ μου θὰ εἰσβάσω
μὲ ταχ/κὴν ἐπιταγὴ ἐντὸς
τοῦ ἔτους.

"Όνομα
Διεύθυνση
'Ημερομηνία
'Υπογραφή

